

2. LIETUVOS BIBLIOTEKININKYSTĖ 1918–1940 METAIS (ISTORIOGRAFIJA)

Petras BIVEINIS

Santrauka

Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmetis – gera proga apžvelgti 1918–1940 m. Lietuvos bibliotekininkystės mokslinius tyrimus. Tarpukario Lietuvos bibliotekininkystę tyrinėjo gana daug mokslininkų, kitų tyrėjų, tačiau bibliotekininkystės tyrimų istorija nedaug nagrinėta. Istoriografinių darbų apžvalga rodo, kad jie skirti lietuviškų bibliotekų teorijos plėtotės, skaitytojo sampratos, skaitymo kultūros, rašytojų asmeninių bibliotekų analizei. Straipsnyje siekiama atskleisti pagrindines bibliotekininkystės mokslinių tyrimų tendencijas, tematiką, problematiką, apibūdinti pasiekimus ir spęstinas problemas. Straipsnyje analizuojama monografijos, studijos, straipsniai, konferencijų pranešimai ir kitos publikacijos. Daugiausia dėmesio autorius skiria darbams, paskelbtiems po 1990 m. Lietuvos suvereniteto atkūrimo laikotarpiu susidarė sąlygos objektyviai tirti Lietuvos bibliotekininkystę, atkrito prievolė teigti „klasinių požiūrį“ ir „partiškumą“. Turint omenyje tyrimų tęstinumą, taip pat atsižvelgiama į pagrindinius mokslininkų darbus, paskelbtus iki 1990 m. Autorius vadovaujasi probleminiu-istoriniu dėstymo principu, kuris sudaro galimybę atskleisti mokslininkų indėlį ir parodyti ištirtumo apimtį nagrinėjama tema.

2.1. Įvadas

Tarpukariu laipsniškai formavosi įvairių tipų bibliotekų tinklas, buvo kuriamas teisinis bibliotekų veiklos reglamentavimas. Vienas esminių atkurtos valstybės uždavinių buvo sukurti švietimo sistemą. Buvo kuriamos mokyklų bibliotekos, augo mokytojo vaidmuo skatinant vaikų skaitymą. Tiriamu laikotarpiu buvo sukurta viešųjų bibliotekų vaidmens samprata, parengti originalūs bibliotekininkystės vadovėliai, kuriama ir tobulinama bibliotekininkystės terminija, plėtojama bibliotekinė mintis. Nuo 1937 m. gana intensyviai buvo kuriamos valstybinės viešosios bibliotekos. Knygos ir skaitymo poreikį tenkino visuomeninių organizacijų bibliotekos. Istoriskai neilgas laikotarpis itin sudomino tyrinėtojus. Straipsnyje analizuojami jų moksliniai darbai: monografijos, studijos, straipsniai ir kitos publikacijos, kuriose įvairiais aspektais tyrinėjama tarpukario bibliotekininkystė.

Istoriografinio pobūdžio darbų nėra daug. Tarpukario bibliotekininkystės tyrimai nagrinėjami Audronės Glosienės, Genovaitės Raguotienės, Inetos Krauls [Sibrian], Ingos Liepaitės darbuose.

A. Glosienė straipsnyje *Skaitytojo samprata ikitarybiniuose bibliotekininkystės vadovėliuose* (1987) [14] atskleidžia, kad skaitytojo ir skaitymo sampratos raidą vadovėliuose lėmė praktiniai skaitybos proceso organizavimo veiksniai. Autorė gvildena Vandos Daugirdaitės-Sruogienės iš vokiečių kalbos išverstą Pauliaus Ladevigo vadovėlį *Mažas knygynas, jo įrengimas ir tvarkymas* (Šiauliai, 1924, 64 p.). Ji analizuoja lietuvių autorių Romualdo Buroko, Juozo Rimanto [Slapšinsko] ir Vinco Ruzgo originalius vadovėlius. Pasak autorės, juos galima vertinti kaip teorinių koncepcijų, profesinės mąstysenos atspindį. Pirmas originalus vadovėlis buvo skirtas kariuomenės bibliotekoms. Tai Romualdo Buroko *Vadovėlis kariuomenės bibliotekoms tvarkyti* (Kaunas, 1927, 56 p.). A. Glosienė daro išvadą, kad R. Burokas rėmėsi rusų bibliopsichologijos ir pedagogikos darbais, P. Ladevigo vadovėliu. Vadovėlio autorius įvedė vadovavimo skaitymui

sąvoką, aiškino ją kvalifikuotos bibliotekininko pagalbos skaitytojui pasirinkti ir skaityti knygas teikimu, skaitymo įgūdžių diegimu. J. Rimanto darbų ir V. Ruzgo vadovėlio (Slapšinskas [Rimantas] J. *Bibliotekos ir jų tvarkymo bruožai*. Kaunas, 1937, 45 p.; *Viešųjų bibliotekų organizacija*. Kaunas, 46 p.; Ruzgas V. *Bibliotekoms vadovėlis*. Kaunas, 1937, 304 p.) išleidimą A. Glosienė sieja su bibliotekų tinklo ir jų veiklos plėtote. Autorės požiūriu, tai kokybiškai nauji darbai. Juose keliamas knygos ir skaitymo visuomeninio vaidmens klausimas, pateikiama moksliskai brandi skaitytojo samprata. J. Rimantas skaitymo problemą gvildeno kultūrinės veiklos kontekste, siejo su švietimo sistemos plėtra, skaitytoją suvokė kaip aktyvų kultūrinių vertybių vartotoją, kurio reikmės lemia bibliotekos veiklos ypatumus. A. Glosienė atskleidžia, kad V. Ruzgas konkretino skaitytojo problematiką. Jis tyrinėjo skaitytojų poreikius ir interesus, jų tyrimo metodus, darbo su skaitytojais formas. V. Ruzgas pirmasis diferencijavo skaitymo interesus pagal skaitytojų amžiaus tarpsnius, aprašė skaitymo poreikių veiksnius (profesija, šeimninė ir socialinė padėtis, pasaulėžiūra, išsilavinimas).

Lietuvių bibliotekinės minties raidą nuo XIX a. pradžios iki 1940 m. apžvelgė G. Raguotienė straipsnyje *Lietuvių bibliotekinės minties istorijos bruožai* [58]. Autorė parodo, kad ta mintis nuėjo kelią nuo teorinių užuomazgų ir fragmentiškumo, nuo empirinių samprotavimų iki mėginimų remtis mokslo pagrindais ir koncepcijomis, kurti savarankiškas teorines prielaidas ir principus. G. Raguotienė daugiausia dėmesio skiria lietuviškų bibliotekų teorijos plėtotės klausimams. Aptardama jos plėtotę tarpukario laikotarpiu ji pažymi, kad mokykla ir jos biblioteka iki 1937 m. dažniausiai buvo ne tik svarbiausia, bet ir kone vienintelė (ypač vaikų) skaitymo įstaiga. Teorinė mintis neretai ir krypo į mokyklų bibliotekas, į vaikų skaitymą. Daugelis pedagogų ir skaitymo teoretikų (Pranas Mašiotas, Juozas Geniušas, Jonas Norkus) laikėsi nuomonės, kad vaikų skaitymą reikia ugdyti, jam reikia vadovauti skatinant vaiko savarankiškumą ir iniciatyvą. G. Raguotienė konstatuoja, kad Vaclovas Biržiška, Aleksandras Ružancovas,

Vytautas Steponaitis, R. Burokas daug dėmesio skyrė kariuomenės bibliotekoms. Ypač buvo pabrėžiama kareivių savišvieta kaip organizuotas pedagoginis bibliotekinis procesas. Autorės požiūriu, bene labiausiai teorinę mintį išjudino svarstymai, kaip organizuoti viešąsias bibliotekas. V. Biržiška, J. Rimantas, V. Ruzgas ir kiti jas laikė aukštesnio tipo, demokratinėmis kultūros, švietimo įstaigomis, prieinamiausiomis, su įvairios krypties literatūros fondais. Lietuvių teoretikai biblioteką (apskritai) ir ypač viešąją įtraukė į tautinės kultūros, švietimo ir mokslo kontekstą. Viešoji biblioteka suprantama kaip tautos kultūros pažangos prielaida, sąlyga ir priemonė. Svarbiausiais leidiniais G. Raguotienė laiko R. Buroko, V. Ruzgo vadovėlius, J. Rimanto darbus, kurie, autorės požiūriu, savotiškai apibendrina Lietuvos valstybės laikotarpio teorinę bibliotekininkystės mintį.

Skaitymo kultūros klausimai Lietuvos ir verstinėse užsienio autorių bibliotekininkystės teorinėse, metodinėse ir publicistinėse publikacijose 1918–1940 m. tyrinėjami I. Sibrian straipsnyje [78]. Jame atskleidžiama, kad tuometinėse publikacijose skaitymo kultūra buvo suvokiama kaip dvilypė formaliųjų ir intelektualinių gebėjimų, reikalingų skaitymui realizuoti, sistema. Bibliotekininkystės darbai nagrinėjami tiriant tiesiogines (skaitybą kiekybiškai ir kokybiškai intensyvinančios informacinės, kultūrinės ir švietimo paslaugos, teikiamos bibliotekos skaitytojams, taip pat skaitymo, knygos, bibliotekų ir literatūros propagavimo veikla) ir netiesiogines (bibliotekų sistemos veikimas, lektūros komplektavimas, bibliografinis darbas) skaitymo kultūros ugdymo priemones. Analizuodama autorių teiginius apie teorines ir metodines skaitymo kultūros ugdymo prielaidas, I. Sibrian pažymi, kad lietuviškosios skaitymo kultūros teorijos ir metodikos branduolį sudarė bibliotekų (bibliotekinių) paslaugų, knygos ir skaitymo propaganda, psichologinis skaitybos procesų bibliotekoje vertinimas, bibliografinė veikla (V. Biržiška, J. Slapšinskas, V. Ruzgas), statistinių sociologinių tyrimų metodikos taikymas (V. Ruzgas, R. Burokas), ugdymo proceso poreikius ir skaitytojų interesus atitinkanti bibliotekos fondo komplektavimo politika (V. Biržiška, R. Burokas, J. Slapšinskas).

Atkreipiamas dėmesys, kad lietuvių autoriai, rašydami apie skaitybos procesų organizavimą, bibliotekų darbą su skaitytojais, vadovavosi rusų pedagogų, psichologų (Nikolajaus Rubakino, Vasilijaus Vachterovo ir kt.) veikalais. Savarankiško (sąmoningo, kritinio) skaitymo metodika kurta atsižvelgiant į Vakarų Europos mokslininkų (Emilė'io Fagueto) paskelbtus rezultatus, domėtasi rusų bibliopsichologo N. Rubakino savarankiško lavinimosi teorija. Be to, nagrinėjamu laikotarpiu buvo paskelbta užsienio autorių vertimų aktualiais skaitymo klausimais.

I. Liepaitės straipsnyje apibūdinami Lietuvos rašytojų asmeninių bibliotekų tyrimai, atskleista knygotyriminkų sukaupta patirtis ir turimas įdirbis šiame bare [25]. Autorės tvirtinimu, pirmieji metodiškai apgalvoti ir pagrįsti Lietuvos rašytojų memorialinių bibliotekų (įskaitant tarpukari) tyrimai paskelbti praėjusio amžiaus aštuntojo dešimtmečio antroje pusėje. Jų iniciatorius ir pradininkas buvo knygotyriminkas prof. Vladas Žukas. Lietuvai atgavus nepriklausomybę tyrimai gerokai priblėso.

Tarpukario Lietuvos bibliotekininkystės tyrimų istorija nedaug nagrinėta. Istoriografinių darbų apžvalga rodo, kad jie susiję su originalių bibliotekininkystės vadovėlių, lietuviškų bibliotekų teorijos plėtotės, skaitytojo sampratos, skaitymo kultūros, rašytojų asmeninių bibliotekų analize.

Straipsnio tikslas – atskleisti pagrindines bibliotekininkystės mokslinių tyrimų tendencijas, tematiką, problematiką, apibūdinti pasiekimus ir spręstinas problemas. Autorius vadovaujasi probleminiu-istoriniu dėstymo principu, juo remdamasis siekia atskleisti mokslininkų indėlių, parodyti iširtumo apimtį nagrinėjama tema. Daugiausia dėmesio skiriama darbams, paskelbtiems po 1990 m. Turint omenyje tyrimų tęstinumą, taip pat atsižvelgiama į pagrindinius mokslininkų darbus, paskelbtus iki 1990 m. Nagrinėjant mokslo darbus taikomi šie tyrimo metodai: aprašomasis-analitinis, istorinis-lyginamasis, apibendrinimo.

2.2. Bibliotekų tinklo formavimasis ir jų veiklos teisinis reglamentavimas

Po Lietuvos valstybės atkūrimo ši tema apžvelgta A. Glosienės disertaciniame darbe. 1993 m. A. Glosienė apgynė disertaciją *Knygų leidyba ir platinimas Nepriklausomoje Lietuvoje 1918–1940 metais* [12]. Disertacijoje atskleidžiama, kad per dvidešimt metų šalyje susiformavo knygų leidybos, prekybos, platinimo ir bibliotekų sistema. Autorė konstatuoja, kad bibliotekų tinklo, jų tipų raida siekė patenkinti įvairius skaitytojų interesus: profesinius, savišvietos, mokymosi, estetinius. Esminiais nagrinėjamo laikotarpio bruožais laikytini teorinės minties pasiekimai ir valstybės organizacinės funkcijos steigti ir komplektuoti bibliotekas išplėtimas. Bibliotekos atliko skatintojo vaidmenį leidybiniame procese, darė įtaką knygų tiražui. A. Glosienė daro išvadą, kad viešųjų bibliotekų tarpukariu nebuvo tiek daug, kad jos taptų leidybą lemiančiu veiksniumi.

Viešųjų bibliotekų raida tarpukario laikotarpiu glaustai gvildinama A. Glosienės, Ramunės Petuchovaitės, Rasos Racevičiūtės mokomojoje knygoje *Viešoji biblioteka: tradicija ir modernumas* [13]. Autorės pabrėžia, kad tarpukariu buvo sukurta visuomeninio viešųjų bibliotekų vaidmens koncepcija. Viešųjų bibliotekų raida vertinama priešaringai. Švietimo ministerija, kuriai buvo pavesta viešųjų bibliotekų priežiūra, autorių teigimu, šį darbą atliko netobulai.

Bibliotekų veiklos teisinio reguliavimo, jų tinklo formavimosi tyrimus tęsia Klemensas Sinkevičius. Dar 1983 m. išėjusi jo monografija apie Lietuvos bibliotekų istoriją apėmė ir 1918–1940 m. [87]. Po 1990 m. mokslininkas naujai pažvelgė į temą ir smarkiai ją išplėtojo. Straipsnyje *Lietuvos savivaldybių bibliotekos* (1998) jis atkreipia dėmesį, kad bibliotekomis susirūpinta dar 1918–1919 m. kuriantis nepriklausomos Lietuvos valstybinės valdžios struktūroms [84]. Tada bandyta atgaivinti anksčiau veikusias ir kurti naujas bibliotekas, sukurti jų valstybinio reguliavimo sistemą. Teisinė bibliotekininkystės bazė pradėta kurti 1919–1920 m.

1919 m. spalio 10 d. priimtu Savivaldybių įstatymu nustatyta, kad valsčiaus savivaldybės įstaigoms priklauso „knygynų steigimas ir užlaikymas“ (knygynais vadinamos bibliotekos). Savivaldybių įstatymą autorius įvardija kaip pirmąjį valstybinio viešųjų bibliotekų reguliavimo dokumentą Lietuvoje. Anot autoriaus, pirmoji savivaldybės biblioteka buvo Šiaulių apskrities biblioteka, sukurta tikriausiai dar 1920 m. (1921 m. perėjo Švietimo ministerijos žinion). Vėlesnėse Savivaldybių įstatymo redakcijose bibliotekų steigimo funkcija buvo priskirta visų lygių savivaldybėms. Savivaldybių steigiamos bibliotekos neišsiplėtojo. Šioje monografijoje K. Sinkevičius pažymėjo, kad bibliotekas bandė steigti daugelis savivaldybių – minėta Šiaulių, taip pat Kėdainių, Kauno, Biržų, Jiezno ir kitos. Tik jų bibliotekos dažniausiai buvo skurdžios, stokojo lėšų ir knygų, po ilgesnio ar trumpesnio laiko nunyko arba buvo perduotos Švietimo ministerijai [87, 13]. Savivaldybės išlaikė tik dvi – Kauno ir Klaipėdos – bibliotekas.

Tyrėjai apibūdino kitų 1919–1920 m. teisės aktų reikšmę bibliotekų veiklai. 1919 m. lapkričio 30 d. priimtas Spaudos įstatymas įteisino privalomųjų egzempliorių pristatymą į biblioteką ir kai kurias kitas įstaigas. Lietuvos nacionalinės bibliotekos (tada – Centralinis valstybės knygynas) istorijos tyrinėtoja Valerija Vilnonytė atkreipė dėmesį, kad Spaudos įstatymas įteisino Lietuvoje išeinančių spaudinių privalomųjų egzempliorių pristatymą į biblioteką, tačiau tik Lietuvoje (neįskaitant užsienio šalių) išspausdintų leidinių. Spaudos įstatyme nebuvo nustatytas privalomas lietuviškų spaudinių saugojimas. Jų saugoti neprivalėjo nė viena juos gaunanti įstaiga, netgi pradėjęs veikti Centralinis valstybės knygynas [99, 32–33].

1919 m. gruodžio 20 d. Ministro Pirmininko Ernesto Galvanausko ir švietimo ministro Juozo Tūbelio įsakymu oficialiai prie Švietimo ministerijos buvo įsteigtas Centralinis valstybės knygynas ir apibrėžti jo uždaviniai. 1920 m. liepos 19 d. įsakymas buvo papildytas: Centralinis valstybės knygynas „steigia reikalui esant savo skyrius“. Papildžius įsakymą Centralinio valstybės knygyno funkcijos buvo sukonkretintos. V. Vilnonytė daro

išvadą, kad įsakymas ir jo papildymas iki 1936 m. atstojo Lietuvos bibliotekų bendros organizacijos įstatymą. Deja, apie bibliografinį darbą neužsiminta. Tyrėja konstatuoja, kad įsakymas ir jo papildymas negalėjo išspręsti bibliotekų visų organizacinių klausimų [99, 30–31, 33].

1936 m. buvo priimtas Valstybinių viešųjų bibliotekų įstatymas, o 1937 m. pradžioje – taisyklės įstatymui vykdyti. Taisyklėse bibliotekos skirstytos eilėmis. Pirmos ir antros eilių bibliotekas numatyta steigti miestuose ir apskričių centruose. Trečios ir ketvirtos eilių bibliotekos turėjo būti steigiamos valsčių centruose ir bažnytkaimiuose¹. K. Sinkevičius straipsnyje Lietuvos bibliotekų įstatymo 60-mečiui paminėti aptarė šio dokumento reikšmę Lietuvos kultūros raidai ir jo vietą pasauliniame bibliotekų raidos kontekste [88]. Autorius atkreipia dėmesį, kad bibliotekų įstatymas Čekoslovakijoje priimtas 1919 m., Latvijoje – 1922 m.,² Estijoje – 1925 m., Suomijoje – 1927 m. Autorius teigia, kad 1936 m. priimtas Lietuvos bibliotekų įstatymas, atrodytų, buvo vėlyvas reiškinys, tačiau negalime nutylėti keletą anksčiau priimtų įstatymų, dariusių įtaką Lietuvos bibliotekų raidai. Pirmiausia tai minėtas Savivaldybių įstatymas (1919 m.). Minėtinas ir 1935 m. priimtas Spaudos įstatymas, reglamentavęs, be kitų dalykų, draudžiamų viešai platinti spaudinių nustatymo, įsigijimo ir naudojimo tvarką, tais pačiais metais priimtas Knygynų įstatymas, nustatęs jų steigimo ir išlaikymo tvarką („Knygynu laikoma spaudinių parduotuvė, spaudinių sandėlis, spaudinių ekspedicijos įmonė, viešoji biblioteka ir viešoji skaitykla“). K. Sinkevičiaus požiūriu, Valstybinių viešųjų bibliotekų įstatymas ir taisyklės pradėjo palyginti stambią pagal tų laikų supratimą viešųjų bibliotekų tinklo kūrimą. O mažų bibliotekėlių tankaus tinklo paskirtį iš esmės jau buvo atlikusios savivaldybių ir ypač organizacijų bibliotekėlės. Autoriaus duomenimis, Lietuvoje apytiksliai buvo daugiau kaip 2500 organizacijų bibliotekėlių. Tokiomis sąly-

¹ 1939 m. taisyklių pakeitimas nustatė penkių eilių bibliotekas (*Vyriausybės žinios*, 1939 m. kovo 9 d., nr. 635, p. 58).

² Latvija viešųjų bibliotekų steigimo iniciatyvą ir globą pavedė Kultūros fondui, kuris 1922 m. pradžioje paskelbė šių reikalų instrukciją [92, 14].

gomis anuomet kuriamos valstybinės viešosios bibliotekos negalėjo būti mažos. Originali yra K. Sinkevičiaus mintis, kad SSRS okupavus Lietuvą 1936 m. bibliotekų įstatymo poveikį Lietuvos bibliotekininkystė jautė dar gana ilgai, jo nuomone, visą dešimtmetį. Naujos bibliotekos ir toliau buvo steigiamos visų pirma valsčių centruose, t. y. įstatymo nustatytose vietose. Iki 1941 m. vasario pabaigos išliko nepakitusi bibliotekų steigimo, išlaidavimo, tarnautojų skyrimo ir atleidimo tvarka. 1941 m. Laikinoji Lietuvos vyriausybė atkūrė visų įstatymų, tarp jų ir bibliotekų įstatymo, galiojimą. Ir antrosios sovietinės okupacijos laikotarpiu bibliotekų įstatymo tradicija dar buvo jaučiama. Kalbant apie fondų komplektavimą išliko bibliotekų skirstymas eilėmis. Iki pat 1950 m., t. y. iki respublikos rajonų sudarymo, valstybinės bibliotekos oficialiai vadintos įstatymo reglamentuotu „viešųjų“, o ne „masinių“ bibliotekų vardu.

2.3. Bibliotekininkystės teorinė mintis

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę paskelbta nemažai publikacijų bibliotekininkystės teorijos klausimais. Jose nagrinėjamas V. Biržiškos indėlis į bibliotekininkystės teoriją ir istoriją, lektologijos, vaikų skaitybos, bibliotekininkystės terminijos klausimai. Daugumą publikacijų parašė G. Raguotienė, kiti autoriai – I. Sibirian [Krauls], Bronius Raguotis, Nijolė Bliūdžiuvienė, Stanislovas Dubauskas.

Praėjusio amžiaus paskutiniame dešimtmetyje G. Raguotienė apibendrina Prano Mašiotos ir V. Biržiškos mintis apie vaikų skaitymą [61; 68]. Autorės tvirtinimu, pagrindinis kriterijus, pagal kurį P. Mašiotas skyrė kūrinis vaikų literatūrai, buvo skaitytojų amžius ir jo ypatumai. Iš vaikų knygos jis reikalavo, kad ji būtų įdomi, intriguojanti. G. Raguotienė pažymi, kad P. Mašiotas į vaikų literatūros ir lektūros sritį žvelgė plačiai – tai jos teorija, leidyba, periodika, mokymas. P. Mašiotui mokytojas kartu buvo ir bibliotekininkas, kurio misija – ugdyti ir plėtoti vaikų skaitymo poreikį. Ji atskleidžia, kad V. Biržiška rašė vaikų literatūros teorijos klausimais,

recenzavo lietuvių ir užsienio rašytojų knygas vaikams. Autorė konstatuoja, kad pagrindiniai lektūros vaikams parinkimo kriterijai V. Biržiškai buvo pačių vaikų knygai keliami reikalavimai. Jų yra trys: knyga turi būti įdomi; iliustruota ir dailiai išleista; „pasotinti“, t. y. „tinkamo storumo, ne brošiūros didumo“. V. Biržiška apibūdino vaikų skaitytojų grupes. G. Raguotienės požiūriu, daugelis P. Mašiotų ir V. Biržiškos minčių ištvėrė laiko bandymą.

Tarpukariu sparčiai rutuliojosi bibliotekininkystės sąvokos, intensyvus jų vartojimas buvo bibliotekininkystės terminijos, vėliau ir terminologijos kūrimosi pradžia. Keli straipsniai skirti V. Biržiškos įnašui į bibliotekininkystės terminiją. N. Bliūdžiuvienė apžvelgia profesinės kalbos, bibliotekininkystės sąvokų vartojimą V. Biržiškos redaguotuose leidiniuose *Bibliografijos žinios, XXVII knygos mėgėjų metraštis* ir *Lietuviškoji enciklopedija* [6]. Autorė daro išvadas, kad profesoriaus leksika atitiko lietuvių kalbos reikalavimus, dažnai yra taisyklingos darybos, o bibliotekininkystės sąvokų aiškinimas *Lietuviškojoje enciklopedijoje* atitinka dabartinį šių sąvokų turinį. V. Biržiškos pavartotus terminus 1908 ir 1918 m. publikacijose aptarė S. Dubauskas. Jo straipsnyje *Vaclovas Biržiška – lietuvių bibliotekininkystės terminijos pradininkas* [11] apžvelgti V. Biržiškos vartoti bibliotekininkystės terminai 1908 m. *Vilniaus žiniose* paskelbtame dideliame straipsnyje *Kaip sutaisyti ir tvarkyti liaudies knygynas* ir ypač knygelėje *Apie knygas ir knygynėlius*, išleistoje 1918 m. Voroneže. Konstatuojama, kad iš viso V. Biržiška savo knygelėje pavartojo per 40 lietuviškų bibliotekininkystės terminų. Terminų norminimui, teigia S. Dubauskas, galėjo daryti įtaką kitose kalbose vartojami bibliotekininkystės terminai, pirmiausia rusų ir vokiečių.

Reikšmingu įvykiu tapo 1998 m. paskelbtas V. Biržiškos darbų rinkinys. Rinkinyje išspausdinti svarbesni jo knygotyros ir bibliografijos darbai. Darbai apie bibliotekininkystę, bibliotekų istoriją nepateko į rinkinį, tačiau jo veikla bibliotekininkystės srityje gana išsamiai analizuojama G. Raguotienės ir Broniaus Raguočio straipsnyje *Vaclovo Biržiškos*

gyvenimo ir veiklos bruožai [65]. Autoriai konstatuoja, kad V. Biržiška yra lietuvių bibliotekininkystės pradininkas ir bibliotekų istorikas. Jie atkreipia dėmesį, kad bibliotekų teorija ir metodika V. Biržiška susidomėjo dar XX a. pradžioje. Tarp reikšmingiausių V. Biržiškos darbų – minėtas 1908 m. *Vilniaus žiniose* paskelbtas straipsnis *Kaip sutaisyti ir tvarkyti liaudies knygynas*. Šiame straipsnyje V. Biržiška pateikė pagrindinių teorinių žinių ir daug praktinių patarimų, rekomendacijų, reikalingų ir naudingų bibliotekų darbo pradžiamoksliui, nurodė to laiko lietuviškų bibliotekų specifinį tikslą – pripratinti žmones prie knygos ir skaitymo. Pasak autorių, straipsnyje sukonstruotas bibliotekų fondo modelis, paremtas „nepartyviškumo“ ir literatūros įvairovės principais. Prieštaringo pobūdžio, anot autorių, buvo stambiausias iš pirmųjų V. Biržiškos darbų – *Apie knygas ir knygynėlius*. Bibliotekas autorius palyginti stipriai susiejo su politine laiko situacija ir jos reiškiniiais, kuriems apibūdinti vartojo klasines sąvokas ir vertinimus. G. Raguotienė ir B. Raguotis teigia, kad V. Biržiška daug rašė apie bibliotekų steigimą, organizaciją ir sistemą. Lietuvos sąlygomis jis propagavo kilnojamąsias bibliotekas, kurias vadino keliaujamais knygynėliais. Bibliotekininką jis prilygino mokytojui – bibliotekininko darbas „tiek pat visuomenei reikalingas, kaip ir mokytojo darbas“. Autorių tvirtinimu, po 1921–1922 m. bibliotekų temomis mokslininkas rašė daug rečiau. Mokslininkas daugiau jėgų, laiko, pastangų skyrė bibliografijai ir knygos istorijai.

Prasidėjus naujam tūkstantmečiui bibliotekinės minties tyrimus tęsė G. Raguotienė. Straipsnyje *Trys darbai apie skaitybą. Iš lietuvių lektologijos istorijos* [67] ji aptarė, kaip pati rašo, į mūsų lektologijos istoriją dar neįvesdintus ir primirštus darbus, kurie tapo bibliografinė retenybe. Tai 1923 m. išėjusi dr. Antano Maliauskio (1877–1941) antrojo leidimo knygutė *Gerų ir blogų raštų skaitymas* (2 leid., Tilžė, 1923, 54 p.), dalis prof. Stasio Šalkauskio (1886–1941) 1926 m. studijos *Bendrosios mokslinio darbo metodikos pradai* (Kaunas, 1926, 136 p.) ir Zenono Ivinskio (1908–1971) straipsnis *Kaip reikia skaityti knygas* (Iš: Valiukevičius Vyt. *Skaitytinis*

knygos. Kaunas, 1930, p. 7–21). Autorė atkreipia dėmesį, kad A. Maliauskis savo knygele pirmiausia norėjęs sudominti katalikus. Į skaitymą jis žvelgė kaip kunigas, katalikų veikėjas ir publicistas. Skaityba A. Maliauskiui buvo pasaulėžiūrų konfliktas ir kova. Šitaip ją suvokęs, jis lektūrą padalija į „gerus“ ir „blogus“ raštus. „Blogiesiems“ jis priskyrė socialistiškus, laisvamaniškus ir nepadorius raštus. Be to, A. Maliauskis išklėlė garsinio skaitymo svarbą rudens ir žiemos vakarais, aptarė skaitymo metodiką. Skaitybą kaip mokslinio darbo metodikos dalyką S. Šalkauskis dėstė Lietuvos universitete. Trečias minėto veikalo skyrius skirtas skaitybai. G. Raguotienė pabrėžia, kad S. Šalkauskis išklėlė ir apibūdino keturias „skaitybos vaisin-gumo“ sąlygas: „tinkamas nusimanymas apie skaitymo reikšmę ir tikslą“, „lemtas literatūros pasirinkimas“, „deramas skaitymo būdas“, „tikslingas paskaitytos medžiagos paruošimas panaudojimui“. Autorė teigia, kad S. Šalkauskio darbas apie skaitybą padarė poveikį kitiems autoriams. Su juo glaudžiai, net tiesiogiai susijęs buvusio S. Šalkauskio studento Zenono Ivinskio straipsnis *Kaip reikia skaityti knygas*. Straipsnio struktūra, dėstomi klausimai, naudojami šaltiniai, kai kurie teiginiai leidžia pastebėti abiejų darbų bendrumą. Apžvelgti skaitybos darbai, pasak autorės, nors turi laiko žymių ir silpnybių, diskutuotinų dalykų, įdomūs kaip palikimas. Daugelis juose dėstyto ar cituotų skaitybos minčių, ypač praktiškų patarimų ir rekomendacijų, išlaikę ne tik istorinį, bet ir aktualųjį interesą.

I. Sibirian tiria metodologinius ir teorinius skaitymo kultūros aspektus Lietuvos bibliotekininkystėje pedagoginės paradigmos kontekste po 1918 m. Jos straipsnyje *Pedagoginės kategorijos bibliotekininkystėje* [77] bibliotekinė pedagogika apibūdinama kaip vienas integracinių bibliotekininkystės dalykų. Įvertinant viešųjų bibliotekų galimybes ugdyti vartotojus, remiamasi prof. S. Šalkauskio *pilnutinio ugdymo* sistemos samprata. Išskiriami bibliotekų vartotojų dorinio, protinio, estetinio, fizinio ir religinio auklėjimo tikslai ir uždaviniai. Strateginis informacijos perdavimo būdas – skaitymas laikomas produktyviausiu ir prieinamiausiu skaitytojų ugdymo(si) metodu.

I. Sibirian publikacijose apie skaitymo kultūros formavimo klausimus [78; 75] ir disertacijoje [75] tyrinėjamos skaitymo kultūros ugdymo tendencijos Lietuvos bibliotekininkystėje tarpukario (ir sovietiniu) laikotarpiu. Nagrinėjama skaitymo kultūros ugdymo teorijos ir metodikos patirtis po 1918 m., apimant teorinės minties užuomazgas ir analizuojant reikšmingiausias teorines ir metodines kryptis. Skaitymo kultūros formavimas pristatomas kaip vertybinė kategorija bibliotekininkystės moksle, studijose ir praktikoje, taip pat kaip viena iš esminių bibliotekos vykdomų švietimo bei kultūros funkcijų.

2.4. Mokyklų bibliotekos ir vaikų skaitymas

G. Raguotienė rezultatyviai tęsia dar sovietmečiu pradėtus [pvz., 62] mokyklų bibliotekų ir vaikų skaitymo tyrimus. Dėmesio centre – lietuvių vaikų skaitymo tendencijos ir vaikų bibliotekos [57; 60; 70]. Autorės tvirtinimu, vaikų skaitymo faktologija dar neįtraukta į lietuvių lektologijos istoriją. G. Raguotienė pateikė svarbius duomenis: 1932 m. vaikų skaitymo intensyvumo rodiklis miestuose buvo 5–10, kaimuose – 3–7 knygos. Susirūpinę pedagogai buvo nepatenkinti dėl vaikų skaitymo kiekybės. Tai buvo viena iš opiausių, anot autorės, apžvelgiamo laikotarpio skaitybos problemų, juo labiau kad paaugliai, baigę pradinę mokyklą ar tik kelis jos skyrius, toliau nebesimokė, jie ir suaugę netapdavo skaitytojais. Autorės tvirtinimu, neturtingų šeimų vaikai, taip pat kaimo vaikai su knyga turėjo galimybę susipažinti tik mokykloje, bet jie turėjo didelį pasiryžimą šviestis, skaityti, įveikti kliūtis kelyje į knygą.

G. Raguotienės straipsniuose atskleidžiama, kad aktyviausia vaikų bibliotekų (skaityklų) steigėja buvo Lietuvos vaiko draugija (LVD). LVD pastangomis buvo steigiamos ir veikė vaikų skaityklos, nauja vaikų knygų ir skaitymo įstaigų grandis. Autorė teigia, kad 1940 m. išvakarėse LVD turėjo 17 vaikų skaityklų. Jos pirmiausia buvo skirtos varguomenės, asocialių šeimų vaikams. Be LVD vaikų skaityklų, steigtos ir kitos, daugiau

apibrėžto lankytojų kontingento bibliotekos. Pavyzdžiui, jų turėjo *Angelo sargo vaikų* sąjungos kuopos (Šančiuose, Lyduvėnuose, Stakliškėse ir kt.) arba prie šios sąjungos įkurtos vaikų ramovės (Šiauliuose, Rietave ir kt.).

G. Raguotienės tyrimai apibendrinti 2001 m. išleistoje monografijoje *Lietuvių vaikų lektūra, 1918–1940* [59]. Leidinys skirtas lietuvių bibliotekininkystės, pedagogikos (edukologijos), iš dalies knygotyros ir literatūros istorijai. Jame daugiausia nagrinėjamas pradžios mokyklos keturių ir šešių skyrių mokinių skaitymas. Autorė aptaria pradžios mokyklų bibliotekų tinklą, bibliotekų komplektavimą, fondus. Konstatuojama, kad 1939 m. jau buvo beveik pasiekta, jog kiekviena pradžios mokykla turėtų biblioteką (iš 2334 tokių mokyklų bibliotekas turėjo 2316). Apžvelgiamas mokinių skaitymas valstybinėse viešosiose, taip pat kitose bibliotekose. Aptariami vaikų lektūros šaltiniai ir sudėtis. Kiek leido surinkta faktografinė medžiaga, parodomi įvairūs mokinių skaitymo kiekybės ir turinio parametrai (skaitymas pagal literatūros rūšį, tematiką, žanrą ir kt.). Išsamiai nagrinėjami svarbiausi vaiko skaitymo veiksniai – mokykla ir mokytojas. Jie iš esmės lėmė mokinių, apskritai vaikų ryšį su literatūra, knyga, skaitymu. G. Raguotienė parodo, kad pradžios mokyklų bibliotekoms knygų stigo, ypač pirmųjų skyrių mokiniams. Dėl to bibliotekos, ypač kaime, ne visur galėjo patenkinti vaiko skaitymo poreikius. Svarbiu vaikų skaitybos veiksmu laikyta mokyklos, šeimos ir vaiko sąveika. Autorė išskiria ir pabrėžia mokytojo vaidmenį. Mokytojui buvo keliami įvairūs reikalavimai: organizuoti, tvarkyti, tausoti pradžios mokyklos biblioteką; nuo mažens pripratinti mokinį prie knygos ir skaitymo; įskiepyti skaitymo pomėgį, įgūdžius ir kultūrą; rūpintis skaitymo savarankiškumu, kontrole, priežiūra ir kt.

G. Raguotienės publikacijos liudija, kad kultūrinis mokyklų bibliotekų vaidmuo labai reikšmingas. Autorė atskleidė, kad mokykla ir jos biblioteka iki 1937 m. buvo dažniausiai ne tik svarbiausia, bet ir kone vienintelė (ypač vaikų) skaitymo įstaiga. Būtent mokyklos biblioteka pratino žmones prie knygos ir skaitymo. Moksleivių paimtas knygas skaitė broliai, seserys, tėvai, kaimynai. Per besimokančius vaikus knyga plito tarp

mažiau išsilavinusių Lietuvos gyventojų, kurie patys vargu ar būtų tapę bibliotekos skaitytojais.

2.5. Vytauto Didžiojo universiteto biblioteka

Vytauto Didžiojo universiteto (VDU) biblioteka buvo vienintelė mokslinė biblioteka Lietuvoje. Tai pabrėžiama iki 1990 m. paskelbtame Stefanijos Užkuraitės straipsnyje [97] ir Levo Vladimirovo publikacijose jubiliejiniame leidinyje *Vilniaus universiteto istorija, 1803–1940* [100]. Autoriai atskleidžia, kad, kaupdama lietuvišką knygą, pasaulinę mokslinę literatūrą, puoselėdama bibliografinį darbą, ji buvo svarbus mokslo ir kultūros židinys, atlikęs didelį vaidmenį plėtojant mūsų kultūrą ir mokslą. Autoriai analizuoja bibliotekos komplektavimo šaltinius. Jie apžvelgia fondo struktūrą, apibūdina bibliotekos darbuotojų bibliografinį darbą, leidybinę veiklą.

Po 1990 m. jos istoriją, kartu – ir V. Biržiškos veiklą tyrinėja Nijolė Lietuvninkaitė, L. Vladimirovas, V. Žukas ir kiti autoriai. Vienas pirmųjų N. Lietuvninkaitės straipsnių skirtas asmeniniams knygų rinkiniams Kauno universiteto bibliotekoje aptarti [28]. Straipsnyje įtikinamai atskleista, kad asmeniniai knygų rinkiniai turėjo tiesioginę įtaką Kauno universiteto bibliotekos fondų augimui. Autorės tvirtinimu, savo veiklą (1923 m. sausio 1 d.) biblioteka pradėjo turėdama keturiasdešimt knygų, po metų joje jau buvo 28 187 leidiniai. Vien pirmaisiais bibliotekos veiklos metais paaukota ir padovanota per 20 311 leidinių. Pirmaisiais metais bibliotekos fondų branduoliu tapo vokiečių kalbininko ir baltisto profesoriaus Adalberto Bezzebergerio (1851–1922) asmeninė biblioteka³. N. Lietuvninkaitė

³ Švietimo ministerija ją nupirko Centriniam valstybės knygynui, bet vėliau perdavė Kauno universiteto bibliotekai. A. Bezenbergerio bibliotekoje buvo surinkti indoeuropėistikos, baltų kalbotyros, kultūros istorijos veikalai. Autorė pabrėžia, kad universiteto biblioteka buvo ypač svarbi lituanistiniais leidiniais (daug lietuvių kalbos žodynų, surinktos D. Kleino, S. Daukanto, A. Schleicherio, A. Baranausko, K. Būgos knygos, J. Basanavičiaus, A. ir J. Juškų tautosakos leidiniai ir kt.).

apžvelgia ir kitus asmeninių knygų rinkinius. Autorė atskleidžia, kad asmeninių knygų rinkinys skatino bibliotekos mokslinę veiklą.

Kituose N. Lietuvnikaitės straipsniuose [30; 31; 37] apžvelgiamas bibliotekos spaudinių fondo formavimas. Autorė konstatuoja, kad jam buvo būdinga plati tematika, retrospektyvinė apimtis, reti spaudiniai. Atkreipiamas dėmesys, kad universiteto fakultetai kūrė ne tik bendras fakultetų, bet ir katedrų, laboratorijų, kabinetų, seminarų bibliotekas. Autorė pastebi, kad dauguma jų nespėjo išaugti iki didesnių bibliotekų, jas galima apibūdinti kaip spaudinių rinkinius. Sukaupiti rankraščių ir archyvų turtai sudarė sąlygas leidybinei bibliotekos veiklai. Jos tvirtinimu, bibliotekos veikla nulėmė Lietuvos bibliotekininkystės raidą ir jos mokslinius pagrindus.

Reikšmingi ir N. Lietuvnikaitės apibendrinimai. Autorės požiūriu, VDU biblioteka žengė nacionalinės bibliotekos keliu. Jos veikloje susiformavo viena svarbiausių nacionalinės bibliotekos funkcijų – išsamus lituanistinės raštijos komplektavimas ir saugojimas. Ji vykdė ir kitas nacionalinės bibliotekos funkcijas: formavo užsienio leidinių, atitinkančių valstybės poreikius, fondą; aptarnavo skaitytojus dokumentais ir bibliografinė informacija; rengė ir leido nacionalinės bibliografijos darbus.

VDU bibliotekos istoriją papildė Danutės Labauskaitės straipsnis apie prof. Igno Jonyno vaidmenį komplektuojant istorinę literatūrą [24]. Autorė tvirtina, kad vien per pirmuosius 16 bibliotekos gyvavimo mėnesių ji gavo dovanų iš 168 organizacijų ir pavienių asmenų. Konstatuojama, kad istorikas prof. Ignas Jonynas, vadovavęs universiteto Istorijos katedrai, dalį knygų užsakydavo savo vadovaujamai katedrai, dar kitas – Lietuvos universiteto bibliotekos bendriesiems fondams. Iš išlikusių gausių jo užsakomų knygų sąrašų, apyskaitų ryškėja perkamų knygų geografija – jų pirkti ir Rytuose, ir Vakaruose. Knygų iš Vokietijos parūpindavo diplomatas Stasys Lozoraitis.

VDU bibliotekos istorija neatsiejama nuo jos direktoriaus V. Biržiškos veiklos. L. Vladimirovas straipsnyje *Vaclovas Biržiška – Vytauto*

Didžiojo universiteto bibliotekos direktorius [101] akcentuoja, kad universiteto biblioteka yra savotiška, sudėtinga, daugiafunkcė struktūra, jungianti ir akademinės, ir mokomosios, ir net kai kurias viešosios bibliotekos funkcijas, reikalaujanti iš savo vadovo ir mokslo tiriamojo darbo procesų, poreikių supratimo, ir enciklopedinių žinių, ir pedagoginių įgūdžių, ir mokslininko, ir skaitymo propaguotojo savybių. L. Vladimirovas primena žymaus prancūzų bibliotekininko Julieno Caino mintį, kad pasiryžusiam vadovauti stambiai mokslinei bibliotekai kandidatui būtina dar viena sąlyga: jis privalo susidaryti ir turėti prieš akis bibliotekos „viziją“, t. y. aiškiai išsivaizduoti, kokia ji turi jo vadovaujama tapti. Toks ir buvo V. Biržiška. Aptariamas V. Biržiškos darbas rengiant lietuvių spaudinių bibliografiją, kuriant Bibliografijos institutą. L. Vladimirovas apibūdina V. Biržišką kaip nepaprastai pareigingą, darbštų ir darbingą žmogų. V. Biržiška, anot autoriaus, Lietuvai visiems laikams tapo bibliotekos vadovo etalonu.

2012 m. išleista V. Žuko monografija *Gyvenimas knygai: Vaclovas Biržiška* [103]. Rengiant monografiją labai daug archyvinių šaltinių naudota pirmą kartą, todėl jie monografijai suteikė neabejotino naujoviškumo. V. Žukas apžvelgia V. Biržiškos gyvenimo kelią, visuomeninę kultūrinę veiklą, aptaria jo darbą Kauno ir Vilniaus universitetų Teisės fakultetuose, vadovavimą abiejų universitetų bibliotekoms. Autorius atskleidžia, kaip jo rūpesčiu buvo sukauptas didžiausias tuo metu lietuvių ir lituanistikos leidinių rinkinys VDU bibliotekoje, tapęs mokslinių tyrimų baze. Biblioteka tapo lietuvių kalbos, literatūros istorijos, Lietuvos istorijos ir kitų lituanistikos sričių informaciniu centru, bibliografijos darbų baze. Monografijoje nagrinėjama jo veikla XXVII knygos mėgėjų draugijoje, Lietuvos bibliotekininkų draugijoje. Autorius aptaria V. Biržiškos asmeninę biblioteką. Analizuojamas V. Biržiškos įnašas į knygotyra ir bibliografiją. Monografijoje pateikiama ir jo darbų bibliotekininkystės teorijos ir istorijos klausimais apžvalga, nors autorius pažymi, kad V. Biržiška svaresnių bibliotekininkystės darbų (palyginti su knygotyra ir bibliografija) nepaliko. V. Žukas atkreipia dėmesį, kad jo iniciatyva buvo sumanyta prie

VDU bibliotekos steigti vienu metų dviejų semestrų aukštuosius bibliotekininkų kursus. Sumanymas nebuvo įgyvendintas.

Tais pačiais metais Tomas Petreikis paskelbė straipsnį apie V. Biržiškos senųjų spaudinių paieškas Žemaitijoje 1923–1940 m. [47]. Autorius teigia, kad VDU bibliotekos direktoriaus dėmesys Žemaitijos regionui buvo išskirtinis, nes jame buvo užmezgęs keletą naudingų ryšių. Jie apėmė šiaurės, vakarų ir šiaurės rytų Žemaitiją, todėl daugiausia spaudinių bibliotekai gaudavo iš ten. V. Biržiška spaudos paveldo paieškoms sistemingai telkė Lietuvos pedagogus ir moksleiviją. T. Petreikis konstatuoja, kad per mažiau kaip dešimtmetį VDU bibliotekos fondus iš Žemaitijos papildė apie puspenkto tūkstančio leidinių, tarp kurių buvo ir keletas unikumų. Pasak autoriaus, V. Biržiškos aktyvi spaudos paveldo paieška atkreipė visuomenės dėmesį į senąją knygą, lėmė jos pabrangimą, o tai turėjo įtakos ir vėlesniam bibliofilijos sąjūdžiui.

2.6. Valstybinės viešosios ir visuomeninės bibliotekos

Valstybės centrinės bibliotekos istoriją nuodugniai tyrinėjo V. Vilnonytė. 1984 m. išleistoje jos knygoje [99] nagrinėjamos nacionalinės bibliotekos ištakos, jos įkūrimas, bibliotekos komplektavimas, fondų sudėtis, skaitytojų aptarnavimas, bibliografinis informacinis darbas ir kiti klausimai. Autorė apibūdina valstybės centrinės bibliotekos vaidmenį organizuojant viešųjų bibliotekų tinklą.

Po 1990 m. tyrimus tęsė K. Sinkevičius. Straipsnyje *Tautos atmintis* [89] apžvelgiamos bibliotekos kūrimosi aplinkybės, apibūdinami jos raidos etapai. Autorius iškelia diskusinius klausimus. Pateikiami samprotavimai apie bibliotekos įkūrimo datą. K. Sinkevičius pagrįstai teigia, kad Vilniaus viešoji biblioteka, pradėta organizuoti 1865 m., negalėjo tapti nacionaline biblioteka. 1914 m. ji turėjo daugiau kaip 310 000 tomų, tačiau lietuviškų knygų joje būta nuo 250 iki 360 (skirtingi šaltiniai nurodo nevienodą skaičių). Jos pagrindu Vinco Kapsuko vyriausybės įkurtas Lietuvos

centrinis knygynas nebuvo nacionalinė biblioteka, taip jo nevadino ir lietuvių bolševikų lyderiai, kurstę pasaulinę socialistinę revoliuciją. Anot autoriaus, siūlymai tapatinti ją su bibliotekos vedėjo skyrimu (1919 m. rugsėjo 1 d.) ar juridiniu jos uždavinių reglamentavimu (1919 m. gruodžio 20 d.) nepakankamai pagrįsti. 1919 m. pradžioje prie Švietimo ministerijos Pradžios mokslo departamento sudaryta biblioteka plėtė funkcijas, ėmė kaupti ne tik departamento veiklai reikalingus dokumentus. 1919 m. balandžio mėn. Pradžios mokslo departamento aplinkraštis aiškiai rodo, kad tai buvo ne siaurai žinybinė speciali departamento, o plataus profilio biblioteka, skirta valstybiniam kultūros paveldui saugoti.

Viešąsias bibliotekas intensyviai pradėta steigti po 1937 m. K. Sinkevičiaus tvirtinimu, 1937–1940 m. buvo įkurtos 142 naujos bibliotekos. 1940 m. birželio mėn. Lietuvoje jau buvo 159 viešosios bibliotekos [87, 16]. Savivaldybių bibliotekos, kaip rašyta, neišsiplėtojo. Tokiomis sąlygomis reikšmingą vaidmenį (ypač iki 1937 m.) kultūriniame gyvenime atliko įvairių visuomeninių organizacijų bibliotekos.

K. Sinkevičius nuodugniai tyrė visuomeninių organizacijų bibliotekas ir bibliotekėles. Autoriaus požiūriu, knygos ir skaitymo troškulių nemažai malšino visuomeninių organizacijų – šaulių, jaunųjų ūkininkų, pavasarininkų, jaunalietuvių ir kt. – bibliotekėlės, vadintos tuo metu knygynais arba knygynėliais. 1996 m. jis išleido studiją *Lietuvių tautinės jaunuomenės „Jaunosios Lietuvos“ sąjungos knygynai ir skaityklos, 1927–1940* [83]. Studija skirta vienos iš jaunimo organizacijų bibliotekų ir skaityklų veiklai. Be to, sudarytas abėcėlinis Lietuvių tautinės jaunuomenės (LTJ) *Jaunosios Lietuvos* sąjungos padalinių, steigusių ir turėjusių knygynus ir skaityklas, sąrašas pateikia žinių apie jų knygų fondus, skaitytojus, darbuotojus ir pan. Studijoje pateikiamas abėcėlinis knygų, buvusių jaunalietuvių knygynų fonduose, kurių sąrašus ar katalogus pavyko surasti, sąrašas. K. Sinkevičiaus duomenimis, LTJ *Jaunosios Lietuvos* sąjunga įsteigė apie 800 bibliotekėlių, bendras jų fondas sudarė per 120 000 knygų. Autorius pažymi, kad jaunalietuvių, kaip, beje, ir kitų tuometinių visuomeninių

organizacijų knygynų reikšmė Lietuvos bibliotekų istorijoje dar ir ta, kad jie, o ne valstybinės ir savivaldybių bibliotekos užpildė mažų bibliotekėlių istorinę nišą. Organizacijų bibliotekėlės, nors nedidelės, tačiau gausios, be didesnių finansinių išteklių sugebėjo populiarinti knygą pačiuose atokiausiuose nuo kultūrinių centrų rajonuose, tolimuose kaimuose.

2007 m. K. Sinkevičius paskelbė studiją *Lietuvos šaulių sąjungos bibliotekos (1920–1940)* [86]. Autoriaus požiūriu, žemas to meto gyventojų, ypač kaimo, išsilavinimas, menkos galimybės įsigyti knygų ir periodinės spaudos skatino vieną populiariausių organizacijų savo skyriuose centralizuotai kaupti knygas. Lietuvos šaulių sąjungos (LŠS) centriniuose ir periferiniuose leidiniuose buvo paskelbta šimtai straipsnių ir nuomonių apie skaitymą, knygą, skaitymo ir mokymosi metodiką ir galimybes, Lietuvos ir užsienio šalių knygų leidybą ir sklaidą, bibliotekas. Studijoje pateikiamas LŠS bibliotekų abėcėlinis žinynas, šiose bibliotekose buvusių knygų ir periodinių leidinių sąrašas. LŠS bibliotekų veikla analizuojama platesniame viešųjų, mokyklų, taip pat kariuomenės bibliotekų kontekste.

K. Sinkevičiaus straipsnyje [81] ir ypač studijoje *Jaunuųjų ūkininkų ratelių (JŪR) knygynėliai ir seklyčios (1930–1940; 1941–1944)* (2008) [82] atskleidžiamos jaunųjų ūkininkų ratelių atsiradimo priežastys, jų steigimo aplinkybės, JŪR knygynėlių (bibliotekėlių) vaidmuo dalyvaujant skaitančios visuomenės kūrimo Lietuvoje procesuose ir auklėjant kaimo jaunuo- menę, teikiant jai žemės ūkio gamybos tobulinimo žinių. Autorius parodo JŪR knygynėlių veiklos parametrus, fondų turinį ir skaitytojų auditoriją, knygynėlių vietą bendroje Lietuvos bibliotekų sistemoje. Didžiausią leidinio dalį sudaro *JŪR knygynėlių ir seklyčių žinynas*. Žinyne užregistruotas 1351 knygynėlis ar seklyčia.

Visuomeninių organizacijų bibliotekų tyrimai beveik nesulaukė kitų tyrėjų dėmesio. Paminėtinas tik Renatos Strakšienės straipsnis apie pavasarininkų bibliotekas [93]. Autorė parodo, kad vienas svarbiausių pavasarininkų kuopų veiklos barų buvo bibliotekėlių ir skaityklų steigimas. 1939 m. sausio 1 d. *Pavasario* federacija turėjo 480 bibliotekėlių ir 11

skaityklų. Ji konstatuoja, kad katalikiška organizacija rūpinosi knygų katalogų sudarymu, kursų įvairiais knygynų veiklos ir knygų įrišimo klausimais rengimu.

Viešųjų bibliotekų tyrimų stoką iš dalies kompensuoja darbai, skirti atskirų viešųjų bibliotekų istorijai. Nors leidiniai chronologiškai apima įvairius laikotarpius, juose daugiau ar mažiau apžvelgiamas ir tarpukaris. 2004 m. Nijolė Petraitytė išleido knygą *Šiaulių viešoji biblioteka: istorinės atodairos 1920–1950 m.* [46]. Knygoje apžvelgiamos bibliotekininkystės ištakos Šiauliuose, tyrinėjamas Šiaulių viešosios bibliotekos (1920–1950) sukūrimas, veikla ir sunykimas per daugelį pertvarkų. Autorės tvirtinimu, Šiaulių viešoji biblioteka yra pirmoji Lietuvoje savivaldybės biblioteka, įkurta 1920 m., po pusmečio tapusi Valstybės centrinio knygyno Šiaulių skyriumi, nuo 1936 iki 1950 m. – Šiaulių viešąja valstybine biblioteka. Ji parodo, kad nepriklausomybės metais per gana trumpą laiką biblioteka išaugo į rimtą, gerai sutvarkytą skaitymo įstaigą, teikusią paslaugas bemaž 2000 miestelėnų ir apylinkių gyventojų. Svarbiu ir savitu jos bruožu laikytinas glaudus ryšys su kitomis kultūros įstaigomis – Šiaulių „Aušros“ muziejumi, Šiaulių kraštotyros draugija, gimnazijomis ir knygynais. Knygoje parodoma bibliotekos kultūrinė reikšmė, laimėjimai ir praradimai, atsekama, kada ir kokiomis aplinkybėmis kito bibliotekos statusas. Anot autorės, sovietiniais metais Šiaulių viešoji biblioteka buvo sunaikinta ir išbraukta iš kultūrinės atminties.⁴ 2007 m. išėjo knygos, skirtos Joniškio Jono Avyžiaus bibliotekos [97] ir Pasvalio Mariaus Katiliškio [47] viešųjų bibliotekų istorijai, leidiniai, skirti bibliotekų 70-mečiui. Įvairiuose šaltiniuose užfiksuoti faktai ir įvykiai susisteminti, medžiaga išdėstyta atskirais laikotarpiais. Knygose aptartos bibliotekų ištakos, veikla 1937–1940 m. ir vėlesniais laikotarpiais.

2009 m. pasirodė solidus darbas – Jono Brigio *Raseinių rajono savivaldybės viešosios bibliotekos istorija* [10]. Knygoje gana nuodugnai analizuo-

---

⁴ 1950 m. sukurta Šiaulių srities biblioteka ilgainiui perėmė svarbiausios regiono bibliotekos funkcijas.

jamais Raseinių viešosios bibliotekos kūrimasis ir raida, jos veiklos ypatumai įvairiais Lietuvos istorijos laikotarpiais, bandoma apibrėžti Raseinių viešosios bibliotekos vietą miesto ir krašto knygos kultūros, kaip sudedamosios kultūros istorijos dalies, sklaidoje. J. Brigys atskleidžia, kad bibliotekų istorija Raseiniuose apima ne vieną šimtmetį, tačiau viešosios bibliotekos įkūrimas (Centralinio valstybės knygyno skyriaus) 1921 m. atvertė naują miesto kultūros (ypač knyginės) istorijos skyrių. Biblioteka prisidėjo prie miesto – lietuvių kultūros centro provincijoje – augimo. Autoriaus požiūriu, per visą egzistavimo laikotarpį biblioteką veikė procesai, kurie darė įtaką ir kitų Lietuvos bibliotekų veiklai, nemenką reikšmę turėjo ir vietinės ekonominės bei politinės sąlygos, objektyvios ir subjektyvios aplinkybės. Siekiant kuo išsamiau atskleisti bibliotekos istoriją panaudota daug netyrinėtų dokumentų, archyvuose ir bibliotekose saugomos istorinės medžiagos.

Lietuvos viešųjų bibliotekų istorijos tyrinėjimai nesumenko ir vėlesniu laikotarpiu. Atskiri leidiniai skirti Radviliškio ir Tauragės rajono (2011) [49; 96], Biržų rajono ir Palangos (2012) [23; 42] viešųjų bibliotekų istorijai. Juose apžvelgiamos bibliotekos ištakos, įkūrimas, raida tarpukario metais ir vėlesniais laikotarpiais. Rengiant knygas panaudota daugiau ar mažiau įvairių šaltinių. Mėginama žvelgti į bibliotekų istoriją plačiame krašto, miesto istoriniame ir kultūriniame kontekste. Ypač tai pasakytina apie Biržų rajono savivaldybės Jurgio Bielinio viešosios bibliotekos istoriją.

Autonominio Klaipėdos krašto bibliotekas nuodugniai tyrinėjo Domas Kaunas. Jo tyrimų rezultatai apibendrinti 1987 m. monografijos *Mažosios Lietuvos bibliotekos (iki 1940 metų)* dalyje *Bibliotekų veikla po Klaipėdos krašto atskyrimo (1919–1940 m.)* [21, 131–199]. Autorius apibūdino to meto visuomenines politines ir kultūrines gyvenimo sąlygas, viešųjų, mokyklų, mokslo draugijų, įstaigų, visuomeninių, komercinių bibliotekų veiklą. 2009 m. D. Kaunas skyrė studiją žymiam Mažosios Lietuvos lietuvių politikui ir visuomenininkui, knygos kultūros ugdytojui ir tyrėjui Viliui Gaigalaičiui (1870–1945) ir švietimo draugijos „Sandora“

(1905–1939) bibliotekai [22]. Autorius tvirtina, kad senieji rankraščiai, knygos, periodiniai leidiniai, kalendoriai V. Gaigalaičiui buvo pirminis tyrimo, duomenų analizės, sintetinio ir išvadų formulavimo šaltinis. D. Kaunas pažymi, kad įvairiapusis ir išsamus domėjimasis spaudos kultūra reikėsi kryptingomis pastangomis ir tikslingu poreikiu sukaupti lietuviškų leidinių visetą, jį viešinti, populiarinti, įvairiais būdais aktualinti ir naudoti kultūros ugdymui, tautos gyvybingumui palaikyti, sieti su savo asmeniniu gyvenimu ir visuomenine veikla. D. Kaunas atskleidžia, kad, tapęs kultūros švietimo draugijos *Sandora* (1905–1939) pirmininku, jis savo pastangas sutelkė draugijos bibliotekai kurti. Daugiau kaip trisdešimt metų bibliotekos kūrimo ir plėtros procesas buvo tapatinamas su jo vardu. Į *Sandoros* biblioteką anksti įsiliejo ir asmeninis knygų rinkinys. V. Gaigalaitis, anot autoriaus, siekė kurti kone nacionalinę biblioteką ir vykdyti jos funkcijas. Klaipėdos krašto laikotarpiu ji tapo universalia regionine biblioteka, vykdančia mokslinės ir archyvinės, iš dalies viešosios ir mokyklinės bibliotekos funkcijas.

2.7. Asmeninės bibliotekos

Asmenines bibliotekas tyrinėja D. Kaunas, V. Žukas, N. Lietuvninkaitė, Alma Braziūnienė ir kiti autoriai. Sovietmečiu tyrinėti asmenines bibliotekas buvo ne pats geriausias laikas. D. Kauno požiūriu, valstybiniu mastu vykdyta visuotinė tautos atminties naikinimo kampanija prislopino poreikius ir intelektualias jėgas, galinčias tokius tyrimus atlikti [17, 21]. Tačiau ir tada nestovėta vietoje. Tirtos lietuvių rašytojų ir kultūros veikėjų bibliotekos. Daugiausia šioje srityje pasidarbavo V. Žukas, paskelbęs straipsnius apie Antano Vienuolio, Petro Cvirkos, Sofijos Čiurlionienės, Maironio asmenines bibliotekas [103; 106; 107; 108]. Apie V. Biržiškios asmeninę biblioteką straipsnį paskelbė N. Lietuvninkaitė [36].

Po 1990 m. publikacijų apie asmenines bibliotekas daugėjo. N. Lietuvninkaitė paskelbė straipsnį apie Juozo Tumo-Vaižganto asme-

ninę biblioteką [29]. Jame atskleidžiama, kad J. Tumo-Vaižganto gyvenimas buvo glaudžiai susijęs su knyga. Jo bibliotekos istorija praturtina turimas žinias apie rašytojo gyvenimą, veiklą ir asmenybę. Autorė pažymi, kad biblioteka buvo skirta Vaižganto, kaip rašytojo, kritiko ir publicisto, poreikiams tenkinti. Bibliotekoje vyravo tautinė literatūra, reikšmingą vietą užėmė ir kitų tautų knygos. Apie plačius rašytojo interesus liudija istorijos, meno, kalbos, pedagogikos, spaudos istorijos ir mokslo literatūra.

Kitas N. Lietuvinkaitės straipsnis skirtas knygotyros spaudiniams V. Biržiškos asmeninėje bibliotekoje [32]. Autorė nustatė, kad V. Biržiškos asmeninėje bibliotekoje knygotyros spaudiniai sudaro maždaug 300 įvairiakalbių knygų ir periodikos leidinių iš daugiau kaip 2000 spaudinių, saugomų Kauno technologijos universiteto bibliotekoje. Knygotyros rinkiniui ji priskiria ir bibliotekininkystės teorijos bei istorijos ir bibliografijos darbus. Rinkinio sudėtis rodo, konstatuoja autorė, kad V. Biržiška buvo išsamiai susipažinęs su XIX–XX a. pirmosios pusės Rusijos, Lenkijos, Vokietijos ir kitų šalių knygotyros darbais.

Irenos Bartašienės straipsnis skirtas tarybinei knygai asmeninėse bibliotekose ir rinkiniuose Lietuvoje 1919–1940 m. [4]. Autorė, pasitelkusi ne itin gausius šaltinius, atskleidžia, kad nemažai tarybinių knygų turėjo Petras Cvirka, Salomėja Nėris, Vincas Krėvė-Mickevičius, revoliucinio judėjimo veikėjas Jonas Karosas, universiteto profesoriai Vladas Lašas, Antanas Purėnas ir kiti.

Poeto Jovaro asmeninę biblioteką apžvelgė Gražina Narbutienė [41]. Autorės tvirtinimu, Jovaras (Jonas Krikščiūnas, 1880–1967) asmeninę biblioteką ypač intensyviai rinko įsikūręs gimtuosiuose Kalniškiuose (Šiaulių apskr.), kuriuose ūkininkavo 1911–1945 m. Bibliotekos skaitytojai buvo ne tik jo kaimo, bet ir tolimesnių apylinkių gyventojai. Ji teigia, kad asmeninė poeto Jovaro biblioteka buvo viena didžiausių Lietuvos kaime. Ne vieną dešimtmetį ji atliko viešosios bibliotekos funkcijas – jo fondas buvo prieinamas kiekvienam. Jurgita Baltronaitė aptaria pirmosios bibliofilinės organizacijos Lietuvoje – XXVII knygų mėgėjų draugijos –

veiklą, apžvelgia bibliofilų Jono Kirlio (1891–1985), Vilhelmo Burkevičiaus (1885–1971), Petro Jakšto (1899–1988) bibliotekas [3]. Autorė konstatuoja, kad jų bibliotekose buvo įvairaus pobūdžio leidinių, tačiau jose galima išvelgti ir tam tikrus kolekcionavimo kriterijus: pagal leidinių rūšis, teminį principą ir kt.

Asmeninių bibliotekų istorijos klausimai buvo aptarti 1998 m. Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešosios bibliotekos surengtoje Panevėžio krašto bibliotekų konferencijoje *Asmeninė biblioteka – tautos istorijos dalis*. D. Kaunas pranešime *Asmeninė biblioteka mokslo ir kultūros akiratyje* apibūdino asmeninės bibliotekos sampratą, nužymėjo jų tyrimo ir populiarinimo uždavinius [18]. D. Kauno nuomone, asmeninė biblioteka yra individualizuotas spaudos leidinių rinkinys, skirtas asmeniui, šeimos arba privačios institucijos poreikiams tenkinti, kartais priduriant: privatinės nuosavybės teisės objektas, kad ją atskirtume nuo valstybinių ir visuomeninių bibliotekų. Asmeninė biblioteka dar vadinama namų arba šeimos biblioteka. Jos būna universalios, specialios ir bibliofilinės. D. Kaunas teigė, kad asmenines ir ypač bibliofilines bibliotekas būtina tyrinėti, populiarinti, plėtoti ir įvairiais būdais remti jų savininkų sąjūdį, sudaryti jiems palankią visuomeninę terpę. Visuomenės, ypač bibliotekininkų ir knygotyriminkų pareiga yra viešinti asmeninių bibliotekų puoselėjimą, jų likimo ir išlikimo problemas.

N. Lietuvninkaitės pranešime buvo aptarti Juozo Tumo-Vaižganto ir Stanislovo Didžiulio knygų likimai [27]. Pranešėjos požiūriu, jų knygų likimai gyvai ir tiesiogiai atskleidžia asmeninės bibliotekos santykį su istorija ir visuomenės kultūra. N. Lietuvninkaitė *Knygotyroje* jau buvo paskelbusi straipsnį apie Juozo Tumo-Vaižganto biblioteką. Konferencijoje ji atkreipė dėmesį, kad pats Vaižgantas laikė save bibliofilu, kuriam knyga – ne pramoga, o būties dalis. Jis ne tik kaupė asmeninę biblioteką, bet ir rašė apie bibliofilijos kultūrinę reikšmę, kėlė knygos platinimo ir skaitybos problemas, visa siela pasinėrė į XXVII knygos mėgėjų draugijos organizavimą ir veiklą. Pasak pranešėjos, lietuvišką knygą Vaižgantas laikė pačia

stipriausia tautos dvasine jungtimi. J. Baltronaitės panešime buvo aptarta Petro Jakšto biblioteka [2]. Ji atskleidė, kad Petro Jakšto asmeninė biblioteka komplektuota dviem etapais: iki Antrojo pasaulinio karo ir po jo (biblioteka smarkiai nukentėjo Antrojo pasaulinio karo metais). Iki gyvenimo pabaigos P. Jakštas sukaupe 6700 knygų. Pranešėjos tvirtinimu, tai buvo daugiakalbė humanitarinė, lituanistinė biblioteka. G. Raguotienės pranešimas buvo skirtas vaiko asmeninei bibliotekai ir jos reikšmei šeimos gyvenime [69]. Anot pranešėjos, ši tema beveik netyrinėta. G. Raguotienė atkreipė dėmesį, kad vaikų asmeninių bibliotekų klausimai (daugiau teoriniu ir metodiniu aspektu) svarstyti 1918–1940 m.

Nesumenko dėmesys asmeninėms bibliotekoms ir prasidėjus naujam tūkstantmečiui. Turiningą straipsnį apie teisininko, istoriko, politinio veikėjo Augustino Janulaičio (1878–1950) bibliotekos, saugomos Kauno apskrities viešojoje bibliotekoje, sudėtį paskelbė A. Surblys [94]. Autoriaus skaičiavimais, ją sudaro 13 685 leidiniai. A. Janulaičio biblioteka, teigia autorius, vertinga ne tiek dėl to, kad ji didelė ar įvairi teminiu, kalbiniu atžvilgiu, kiek dėl joje esančių vertingų ar net unikalių leidinių, mokslinei bibliotekai būdingo vientisumo, nuosekliai ir sistemingai sukauptų leidinių. Išskirtinis kolekcijos bruožas yra disertacijų ar jų referatų gausa – net 353 (iš kurių 328 vokiečių kalba), tarp jų ir viena seniausių disertacijų respublikos bibliotekose. Tai 1674 m. išleista Christoforo Hartknocho *Disertatio historica de originibus Prussicis (Istorijos disertacija apie prūsų kilmę)* lotynų kalba. Pati seniausia knyga A. Janulaičio kolekcijoje yra Pijaus II *Epistole et varii tractatus Pii secundi, pontificis Maximi (Popiežiaus Pijaus II laišškai ir įvairūs traktatai)*, išleista lotynų kalba 1518 m. Lione. Autorius pažymi, kad A. Janulaitis sistemingai ir nuosekliai išgydavo knygas ir periodinius leidinius, dažniausiai sukaupdamas visą įmanomą gauti literatūrą planuojamiems mokslo darbams ar kitomis jį dominančiomis temomis.

Išleisti stambūs leidiniai. Petro Jakšto asmeninę biblioteką, jau sulaukusią J. Baltronaitės dėmesio, pradeda nuodugniai tyrinėti D. Kaunas.

2003 m. išspausdintas Petro Jakšto rankraštis *Knygos* [16]. Leidinio sudarytojas ir įvadinio straipsnio autorius – D. Kaunas [19]. *Knygos* skirtos nepriklausomos Lietuvos kariuomenės majoro P. Jakšto asmeninės bibliotekos istorijai. P. Jakšto palikimas – pusseptinto tūkstančio įvairiausių laikotarpių knygų ir periodikos biblioteka, kelių tūkstančių dokumentų archyvas ir 43 pavadinimų darbų rankraščiai. Leidinyje atskleidžiama, kas paskatino P. Jakštą kaupti biblioteką, iš kokių šaltinių ji klostėsi, koks jos likimas. Knygoje randame žinių apie autoriaus vaikystės skaitymą, knygas ir bibliotekėles, knygynus ir antikvarius, jų darbuotojus, XXVII knygos mėgėjų draugiją. Įvadiniam straipsnyje D. Kaunas atkreipia dėmesį, kad P. Jakšto *Knygos* leidžia žvilgtelėti į autoriaus dvasinį pasaulį ir pažinti jo kūrybos įvairovę. *Knygos* yra pirmasis tokio turinio ir paskirties knygos kultūros veikalas Lietuvoje. Dėl minties originalumo, D. Kauno įsitikinimu, P. Jakštas neabejotinai įeis į visos lietuvių rašytinės kultūros paveldą. Po metų išėjo D. Kauno monografija *Knygos kultūros karininkas* [20]. Autorius monografijoje P. Jakštą pristato kaip karininką, švietėją, jaunuomenės pilietiškumo ugdytoją ir bibliofilą. Leidinyje aptariama P. Jakšto visuomeninė švietėjiška veikla, jo, kaip karinės spaudos darbuotojo, darbas, apžvelgiama jo veikla XXVII knygos mėgėjų draugijoje. Monografijoje analizuojamas viso jo gyvenimo kūrinys – asmeninė biblioteka. Pasak autoriaus, bibliofiliją karininkas pirmiausia suvokė kaip tobulos asmeninės bibliotekos, galinčios suteikti žinių apie spaudos civilizacijos sąrangą ir šaltinius, kūrimą. Šiame procese kryptingai siekta išsamumo, kompetencijos ir viešumo, todėl negailėta nei materialinių, nei intelektualinių išteklių. Anot D. Kauno, P. Jakšto gyvenimo kelias rodo tipišką Lietuvos inteligento likimą pilname istorijos kataklizme XX amžiuje.

Arvydas Pacevičius recenzijoje [42] pažymi, kad monografijos autorius stengiasi suvokti P. Jakšto asmenybę „kaip daugiareikšmę permainingo XX a. figūrą“, „kaip lygiavertį kitų Baltijos regiono šalių knygos kultūros reprezentantą“. Autoriui tai pavyksta ne tik dėl jo asmeninės pažinties su herojumi, kurio gyvenimas buvo kupinas įtampos ir akibrokštų, bet ir dėl

išskirtinio gebėjimo mokslinę refleksiją derinti su intriga. Ypač svarbu, teigia recenzentas, kad darbą D. Kaunas atliko ne dėstydamas sausus faktus ir sprausdamas juos į nelanksčias schemas, o atskleiddamas kontroversijų kupinus herojaus gyvenimo epizodus. D. Kauno knyga, teigia recenzentas, yra neeilinis įnašas į knygotyros ir biografistikos aruodus. Jie papildyti veikalu, atskleidžiančiu primirštos asmenybės tragišką, tačiau labai prasmingą gyvenimą, paskirtą bibliofilijai kaip kūrybai.

Apibendrinančią publikaciją apie bibliofilines bibliotekas paskelbė A. Braziūnienė. Jos straipsnyje *Kūrybinė bibliofilijos erdvė Lietuvos Respublikoje (1930–1940)* [9] nagrinėjami Lietuvos bibliofilinio gyvenimo vertybiniai aspektai (bibliofilo savivoka ir saviraiška), to meto organizuoto bibliofilijos sąjūdžio narių bibliofilinės nuostatos. Išanalizavus turimą medžiagą apie vertingiausias bibliofilų asmenines bibliotekas (V. Biržiškos, A. Janulaičio, Konstantino Jablonskio, Vytauto Steponaičio, P. Jakšto, Vaižganto, Pauliaus Galaunės, V. Burkevičiaus, Vlado Daumanto, Algirdo Mošinskio, Jurgio Šaulio ir kt.) ir pačių bibliotekų savininkų bibliofilinio angažavimosi liudijimus, daroma išvada, kad nepriklausomoje Lietuvoje bibliofilinei veiklai buvo susidariusi palanki kūrybinė erdvė.

Lietuvos rašytojo Kazio Borutos (1905–1965) dukters apžvalgiame straipsnyje, remiantis rankraščiniais ir publikuotais šaltiniais, išlikusiais knygų ženklais aptariamas rašytojo bibliotekos komplektavimas, raida, likimas [7]. Autorė gilinasi į rašytojo asmeninės bibliotekos kūrimo interesus ir aplinkybes, apibūdina jos sandaros ypatumus.

Iš N. Lietuvninkaitės parengtos publikacijos *Nežinomi Vlado Daumanto asmeninės bibliotekos likimo dokumentai* [34] sužinome, kad Kauno technologijos universiteto bibliotekos Retų knygų skyriuje saugomi 1945 ir 1947 m. kelių oficialių kultūros, mokslo ir valdžios įstaigų susirašinėjimo dokumentai, atskleidžiantys Kaune likusios Vlado Daumanto⁵ asmeninės bibliotekos dalybų klausimus. Autorė atkreipia dėmesį, kad jo

---

⁵ Vladas Daumantas (1885–1977) – Lietuvos diplomatas, politinis veikėjas, kolekcininkas; 1944 m. pasitraukė į Vakarų.

asmeninės bibliotekos, kurioje buvo apie 3000 spaudinių, tyrimą sunkina archyvinių šaltinių stoka. Daugiausia neaiškumą kelia V. Daumanto asmeninės bibliotekos, 1944 m. paliktos namie Kaune, likimas pokario metais. Pirmą kartą autorės skelbiami dokumentai nubrėžia V. Daumanto asmeninės bibliotekos spaudinių paieškos gaires, pateikia faktografinės medžiagos. Šiuose dokumentuose yra ir įdomios pokario Lietuvos bibliotekų istorijos duomenų.

Žinių apie tarpukario asmenines bibliotekas randame I. Liepaitės publikacijoje, kurioje pristatyti ir paskelbti žymaus tarpukario Lietuvos teisininko, visuomenės ir kultūros veikėjo Zigmą Toliušio (1889–1971) atsiminimai *Apie kolekcionavimą ir Lietuvos kolekcionierius* [26]. Atsiminimuose Z. Toliušis pateikė faktų apie asmenines V. Daumanto, P. Galaunės, Petro Klimo, Marijos Mašiotaitės-Urbšienės ir kitų bibliofilų bibliotekas. Autorės nuomone, jo atsiminimai parodo žymių ir mažiau žinomų nepriklausomos Lietuvos bibliofilų ir kolekcininkų gyvenimo ypatumus, atskleidžia jų pačių ir jų rinkinių likimus.

N. Lietuvninkaitė apibūdina Lietuvos Prezidento Antano Smetonos asmeninės bibliotekos paveldą, jo saugojimo ir tyrimo problemas [35]. Pagrindiniai tyrimo šaltiniai buvo Kauno technologijos universiteto bibliotekos inventoriaus knyga, Kauno universiteto bibliotekos (1923–1950) veiklos dokumentai ir A. Smetonos asmeninės bibliotekos paveldo leidiniai. Autoriui pavyko atskleisti ir apibendrinti asmeninės bibliotekos paveldo likimą ir struktūrą, sklaidą ir dabartinę jo būklę. Prieita prie išvados, kad Prezidentas kryptingai kūrė asmeninę biblioteką, atitinkančią jo, kaip politinio ir visuomenės veikėjo, mokslininko ir asmenybės interesus. Jos, kaip pirmojo Lietuvos Prezidento asmeninės bibliotekos, memorialinė vertė leidžia sąlygiškai laikyti šį paveldą nykstančiu knygos paminklu, todėl siūloma atlikti Prezidento A. Smetonos asmeninės bibliotekos mokslinę rekonstrukciją.

Kaip pastebėjo skaitytojas, asmenines bibliotekas iš esmės tyrinėja knygotyriminkai, pasigendame aktyvesnio bibliotekininkų vaidmens.

Kodėl taip atsitiko? Į tai mėgina atsakyti A. Braziūnienė straipsnyje apie asmeninių bibliotekų tyrimo teorines problemas [8]. Autorės požiūriu, tirdami ir asmenines, ir institucines bibliotekas vartojame tą pačią terminiją: komplektavimas, komplektavimo būdai, komplektavimo šaltiniai, bibliotekos sudėtis, bibliotekos organizacija, funkcijos, rinkiniai, kolekcijos ir kt. Rastume ir daugiau dalykų, jungiančių šių dviejų tipų (asmeninių ir viešųjų visuomeninių) bibliotekų tyrimus. Autorė tvirtina, kad tokią situaciją bus nulėmusi tradicija, perimta iš sovietinių laikų. Sovietų Rusijoje po 1917 m. prasidėjus kovai prieš privatinę nuosavybę kilo kova ir su asmeninėmis bibliotekomis, kaip privačios nuosavybės objektais, 1917–1928 m. buvo vykdoma oficiali valstybinė asmeninių bibliotekų nacionalizavimo politika. Taip asmeninių bibliotekų problematika pasitraukė iš bibliotekininkystės mokslo tyrimų lauko, nors skaitymo problematika liko. Natūralu, kad nišinių asmeninių bibliotekų tyrimų lauką nuo tada perėmė knygotyrininkai.

2.8. Mažiau žinomų bibliotekininkų vardai. Kitos temos

Pagrįstai galime teigti, kad G. Raguotienė gražino Lietuvos bibliotekininkystei nemažai vardų. Išspausdinta gana daug G. Raguotienės straipsnių apie mažiau žinomų bibliotekininkų veiklą tarpukario Lietuvoje. Dviejuose straipsniuose ji apžvelgia Kazio Sendziko veiklą, jo publikacijas bibliotekų istorijos, jų veiklos, darbo metodikos, knygotyros klausimais [51; 64]. Autorės tvirtinimu, K. Sendziko iki šiol žinomą palikimą sudaro apie 20 publikacijų (kelios liko rankraščiuose). K. Sendzikas apibūdino XIX a. katalikų bažnyčios ir raštijos veikėjo bibliofilo Jono Krizostomo Gintilos asmeninę biblioteką, parengė straipsnį iš Vatikano bibliotekos praeities, apibūdinamas joje esančią lituanistinę medžiagą, straipsnį (neskelbtas) apie Žemaičių vyskupystės dvasinės seminarijos biblioteką 1883 m.

Straipsnyje, skirtame Birutės Vileišytės-Tursienės gimimo 95-osioms metinėms, G. Raguotienė gvildena jos biografiją, darbus, asmenybės

bruožus [54]. Autorė pažymi, kad B. Vileišytės-Tursienės straipsniuose apie bibliotekininkystę neretai lyginama užsienio ir Lietuvos bibliotekų padėtis. G. Raguotienė supažindina su bibliotekininkės Elenos Eimaitytės-Kačinskienės biografija [52]. Autorė atkreipia dėmesį, kad apie keturiasdešimt metų (su pertraukomis iki 1973 m. vidurio) ji dirbo universitetų bibliotekose Kaune ir Vilniuje, užsienio kraštuose (Vokietijoje, Jungtinėse Amerikos Valstijose). Straipsnyje apie Antaniną ir Feliciją Šalkauskaites G. Raguotienė apžvelgia jų veiklą Kauno (Vytauto Didžiojo) universiteto bibliotekoje [47].

Leidinį *Greta įžymiojo Vaclovo Biržiškos* [56] G. Raguotienė pavadino devynių etiudų knyga. Ji skirta mažiau žinomoms 1918–1940 m. ir vėlesnio tarpsnio lietuvių kultūros asmenybėms – V. Biržiškos gyvenimo ir darbo bendrakeleivėms. Iš esmės tai mokslinių straipsnių rinkinys. Autorė atkreipia dėmesį, kad daugelis moterų bibliotekininkių dirbo su V. Biržiška Kauno universiteto bibliotekoje, kitos vienaip ar kitaip buvo su juo susijusios, jautė jo įtaką savo darbuose. Autorė atskleidžia jų kelius į bibliotekininkystę, kitas kultūros ir kūrybos sritis. V. Biržiškos bendražygės – E. Eimaitytė, B. Vileišytė-Tursienė, Ona Lukauskaitė-Poškienė – dėl okupacijos ir kitų lemčių ilgus laikus buvo nustumtos į nuošalę, primirštos ar užmirštos. G. Raguotienė jas vėl iškelia į viešumą, gražina jų vardus ir palikimą į mūsų kultūrą. Autorė apžvelgia mažai tyrinėtų ar visiškai netyrinėtų kitų bibliotekininkių moterų – A. ir F. Šalkauskaičių, Stanislavos Ambraziejūtės-Petrailienės, Elžbietos Jodinskaitės, Marijonos Čilvinaitės, Onos Šimaitės – biografijas. Susisteminta iš dalies autorės jau skelbta straipsniuose medžiaga. Pasirodžius leidiniui G. Raguotienė apie jame minimus kultūros ir bibliotekų darbuotojus paskelbė ir atskirus straipsnius [53; 55].

G. Raguotienė skiria straipsnį pedagogui, rašytojui, kultūros istorikui, vertėjui Antanui Valaičiui [63]. Autorė apžvelgia jo biografiją, išryškindama jį kaip knygos ir bibliotekos žmogų. Atskleidžia jo veiklą tvarkant Lietuvių mokslo draugijos bibliotekos fondus, atkreipia dėmesį, kad nuo

1940 m. sausio 1 d. A. Valaitis ėjo Vrublevskių bibliotekos vedėjo pareigas, dirbo Lituaniistikos instituto bibliotekoje.

Bibliotekininkystės raidai nepriklausomoje Lietuvoje įtaką darė cenzūra. Aridos Papaurėlytės [A. Riaubienė] straipsniuose tyrinėjama 1918–1940 m. cenzūros raida, analizuojamos konkrečios cenzūros sritys [44; 45]. Autorė konstatuoja, kad spaudos kontrolę reglamentavę spaudos įstatymai nulėmė bibliotekų fondų komplektavimą, spaudinių paplitimą visuomenėje, skaitymo literatūros pasirinkimą. Išanalizavusi cenzūros raidą ir konkrečias cenzūros praktikos sritis, ji tvirtina, kad spaudos laisvė buvo gana suvaržyta. Dėl beatodairiškos cenzūravimo politikos dažnai nukentėdavo originalūs rašytojų kūriniai ir verstinė literatūra. 2003 m. A. Riaubienė apgynė disertaciją *Knygos laisvė ir kontrolė Lietuvoje 1918–1940 m.* [71]. Disertacijoje tyrinėjama tuo metu Lietuvoje egzistavusi cenzūra, varžiusi knygų leidybą ir platinimą, veikusi bibliotekų fondų komplektavimą ir skaitymą. Nagrinėjant valstybinę cenzūrą omenyje turima karo cenzūra (1919–1933), kuriai veikti pagrindą sudarė Ypatingieji valstybės apsaugos įstatai (1919) ir Spaudos įstatymas (1935). Analizuojant bažnytinės cenzūros raidą remiamasi Bažnyčios draudžiamų knygų sąrašu *Index librorum prohibitorum*, taip pat atskleidžiama netiesioginė jos įtaka visuomenei. Atlikta cenzūros draudžiamų knygų teminė analizė sudaro galimybę rekonstruoti ne visada dokumentuose tiesiogiai įvardytus cenzūros principus, knygų uždraudimo spausdinti, įvežti į šalį ir platinti sumetimus.

Lietuvos bibliotekininkų draugijos (LBD) veiklą tyrinėjo V. Žukas ir K. Sinkevičius [105; 84]. Mokslininkai apžvelgia draugijos įkūrimo priežastis, aplinkybes, jos tikslus, atskleidžia jos įnašą į bibliotekininkystės raidą. Autoriai parodo, kad tai buvo vienintelė institucija, besirūpinanti bibliotekų profesiniu tobulėjimu. Aptariami draugijos tarptautiniai ryšiai. Plačiau analizuojama draugijos mokslinė metodinė veikla. Atkreipiamas dėmesys, kad draugija atliko reikšmingą darbą rinkdama duomenis, kiek yra Lietuvoje bibliotekų ir kokia jų būklė. 1997 m. N. Lietuvninkaitė LNB leidinyje *Bibliografija* pristatė 1931–1941 m. LBD archyvą, esantį Kauno

technologijos universiteto bibliotekos retų knygų skyriuje [33]. Autorė pažymi, kad V. Žukas ir K. Sinkevičius rėmėsi kitais archyviniais šaltiniais. LBD archyvas papildo ir detalizuoja draugijos veiklą. Reikšmingiausią jo dalį sudaro LBD korespondencija su tarptautine bibliotekininkų sąjunga (TBS), Latvijos ir Estijos bibliotekininkų draugijomis, trečiojo Pabaltijo bibliotekininkų kongreso organizavimo medžiaga. Taigi archyvas teikia vertingos informacijos norintiems toliau tyrinėti LBD.

Lietuvos ir Latvijos bibliotekininkų ryšiai apžvelgiami Vytauto Rimšos straipsniuose [72; 73]. Pasak autoriaus, plačioje 1918–1940 m. Lietuvos ir Latvijos valstybių tarptautinio bendradarbiavimo panoramoje pastebima itin įvairi ir glaudi abiejų valstybių kultūrinė sąveika, kurioje svarbi vieta teko dalykiniams mokslinių, viešųjų ir kitų bibliotekų ir jų darbuotojų tarptautinio bendradarbiavimo ryšiams. Straipsniuose aptariamos pagrindinės to meto Lietuvos ir Latvijos bibliotekininkų bendradarbiavimo formos. Joms priskiriami Baltijos šalių bibliotekininkų kongresai, Baltijos valstybių bibliotekininkų informacinio koordinacinio biuro posėdžiai, darbas tarptautinėse organizacijose, pažintinės profesinės bibliotekininkų ekskursijos, asmeniniai profesiniai ryšiai ir kt.

Bibliotekininkystės studijų raida apžvelgiama *Bibliotekininkystės ir informacijos studijų vadove* [5]. Mokomojoje knygoje parodoma, kad Švietimo ministerijos organizuoti bibliotekininkų kursai ir V. Biržiškos pastangos organizuoti Aukštuosius bibliotekininkų kursus davė pradžią profesiniam bibliotekininkų rengimui krašte.

Aptarta bibliotekų statistika. Jurgita Rudžionienė straipsnyje *Bibliotekų darbo statistika tarpukario Lietuvoje* [74] apžvelgia bibliotekų veiklos matavimą dviem aspektais: koks dėmesys tam buvo skirtas oficialiu lygmeniu ir kaip bibliotekų veiklos matavimo būtinybė buvo suprasta pačių bibliotekininkų. Autorė analizuoja bibliotekų darbo apskaitos netobulumą, nurodo jo priežastis. Apskaitos netobulumą, anot autorės, galėjo nulemti dvi priežastys: pirma, neišvengiamai veikė tuometinės sąlygos, kai bibliotekoms klestėti buvo ne pats tinkamiausias laikas, ir antra – dar nepa-

kankamai buvo suprasta ir įvertinta bibliotekų darbo apskaitos reikšmė. Be to, teigia autorė, reikėtų skirti du procesus: statistikos duomenų kaupimą ir veiklos matavimą. Apžvelgus tarpukario Lietuvos bibliotekų statistikos ir darbo apskaitos veiklą, paaiškėja, kad dažniausiai orientuotasi į pirminį, t. y. statistikos duomenų rinkimo lygmenį. Panašu, kad svarbiausia priežastis, anot autorės, lėmusi kai kurių statistikos duomenų rengimą, – tai tiesiog būtinybė atsiskaityti apie savo darbą (pavyzdžiui, Švietimo ministerijai).

Fragmentiški išlieka skaitymo tyrimai. Nerandant pakankamai šaltinių, konstatuojami tik atskiri faktai. Istoriko Dangiro Mačiulio monografijoje *Valstybės kultūros politika Lietuvoje 1927–1940 metais* apibendrinamos Valstybinės centralinės bibliotekos vedėjo Juozo Avižonio išvalgos apie valstybinių viešųjų bibliotekų 1938 m. IV ketvirčio statistiką. Atkreipiamas dėmesys, kad tuomet buvo 40 ketvirtos eilės bibliotekų, skaitytojų jose buvo mažiausiai. Šių arčiausiai kaimo žmogaus esančių bibliotekų skaitytojai, kaip ir kitur, daugiausia buvo moksleiviai, o ūkininkų tarp skaitytojų buvo nedaug. J. Avižonis pažymėjo dar vieną svarbų momentą: jos neturėjo skaityklų. Ir trečios eilės bibliotekos, veikusios didesnių valsčių centruose, skaityklų taip pat beveik neturėjo [38, 82–83]. Istorikas teigia, kad lieka iki galo neatsakyti kiti klausimai: kiek skaitanti buvo tarpukario Lietuvos visuomenė, kiek gyvas buvo pats skaitymo poreikis plačiausiame visuomenės sluoksnyje – valstietijoje. Pasinaudojama G. Raguotienės, tyrusios skaitymą 1904–1918 m., apibendrinimais. G. Raguotienės požiūriu, kaime į knygą ir skaitymą neretai žiūrėta konservatyviai. Stigo palankios, skatinančios skaityti atmosferos [66, 125]. Suprantama, paskelbus nepriklausomybę požiūris į skaitymą kaip į dyką laiko leidimą neišnyko, potencialaus skaitytojo erudicija akimirksniu neišaugo. Marcelijus Martinaitis atsiminimuose rašo, kad tėvai jam sakydavo: „Vien iš skaitymo duonos nevalgysi, skaitydamas nieko nepadirbsi“ [39, 26]. Apie skaitymą rašoma V. Žuko monografijoje *Gyvenimas knygai: Vaclovas Biržiška*. V. Žukas teigia, kad V. Biržiška ne kartą įvairiomis progomis kėlė kaimo gyventojų aprūpinimo knygomis problemą. 1939 m. vykusioje diskusijoje kultūros

klausimais profesorius teigė: skundžiamasi, kad kaimiečiai neskaito knygų, tačiau nesirūpinama bibliotekose komplektuoti jiems tinkamos literatūros. Įsigyjama universiteto leidinių, o labai trūksta mokslo populiarinimo knygų. Skaitytojus atbaido ir tendencingai bibliotekų prenumeruojama periodika – tik vienos krypties [104, 149–150].

Kiek geresnė padėtis susiklostė tyrinėjant miestiečių skaitymą. Nemažai faktinės medžiagos pateikia Nijolė Petraitytė knygoje Šiaulių viešoji biblioteka: istorinės atodairos 1920–1950 m. Knygoje apibūdinama bibliotekos lankytojų socialinė sudėtis. 1936 m. tarp 849 abonentų buvo 479 moksleiviai, 145 valdininkai, 56 mokytojai, 30 karių, 22 prekybininkai, 8 darbininkai, 8 ūkininkai, 101 kitų skaitytojų. Tais metais skaitykloje lankėsi 506 klientai – 374 moksleiviai, 44 tarnautojai, 30 darbininkų, 30 amatininkų, 8 žemdirbiai, 2 kariai, 18 įvairių profesijų miestiečių. Autorė taip pat apibūdina bibliotekos lankytojų sudėtį pagal lytį ir tautybę [46, 48–49]. Ji apibendrina ir skaitytojų polinkius [46, 49–54]. Stebėtina daug, pastebi autorė, palyginti su šiuolaikine bibliotekų publika, skaityta grožinės literatūros. Tarp tarpukario jaunimo itin populiarūs buvo rašytojai Vydūnas, Vincas Mykolaitis-Putinas, Levas Tolstojus, Fiodoras Dostojevskis, Nikolajus Gogolis. Dauguma prisimena skaitę programinę literatūrą, o laisvalaikiu rinkęsi kaubojišką. Apie Raseinių viešosios bibliotekos skaitytojų socialinę ir tautinę sudėtį yra duomenų ir J. Brigio knygoje [10, 78–80].

Vilniaus ir Kauno žydų bibliotekoms 1991 m. straipsnį skyrė K. Sinkevičius [80]. Jis atskleidė, kad Lietuvos bibliotekų istorijoje žydų etninę grupę aptarnavusios bibliotekos gana svarbios. Autorius apibūdina Kaune veikusias komercinę Abelio Balošerio biblioteką (1940 m. turėjo 38 000 tomų hebrajų, jidiš ir kitomis kalbomis), Žydų mokslo mylėtojų draugijos biblioteką, Lietuvos žydų švietimo draugijos, žydų sporto draugijos *Makabi* bibliotekas. Vilniuje buvo keletas pasaulinę reikšmę turėjusių žydų bibliotekų: Žydų mokslo instituto (YIVO) biblioteka (apie 40 000 tomų), *Mefice Haskala* biblioteka (55 000 knygų, kurių 9/10 buvo ne žydų,

o lenkų, rusų ir kitomis kalbomis). Viena seniausių buvo nuo 1892 m. veikusi Strašuno biblioteka, turėjusi apie 35 000 tomų.

Žydų bibliotekų knygų skaičius įvairūs autoriai dažnai pateikia skirtingus. Mejeris Šubas tvirtina, kad Antrojo pasaulinio karo išvakarėse Strašuno biblioteka turėjo 150 rankraščių, 5 inkunabulus, atspausdintus iki 1500 metų, ir per 50 000 mokslinių knygų judaikos tematika. Į Vilnių padirbėti šioje bibliotekoje specialiai atvažiuodavo mokslininkai iš visų penkių žemynų [95, 139]. VU virtualus gidas *M. Strašuno biblioteka Vilniuje* informuoja, kad 1940 m. biblioteka turėjo daugiau kaip 50 000 knygų hebrajų, vokiečių, rusų ir kitomis kalbomis, apie 6000 senų knygų [40]. Tad knygų (palyginti su K. Sinkevičiaus duomenimis) padaugėjo 15 000. Solomonas Atamukas pateikia žinių apie rašytojo A. Mapu vardu pavadintą biblioteką Kaune, veikusią nuo 1908 m. 1938-aisiais ji turėjo 50 000 knygų [1, 155]. Autorius teigia, kad iš viso Lietuvos miestuose ir miesteliuose (be Vilniaus krašto) veikė 120 žydų mokyklų ir 110 žydų visuomeninių bibliotekų [1, 155]. 1939 m. rudenį atgavus Vilnių ir Vilniaus kraštą Vilniaus žydų bibliotekos papildė Lietuvos bibliotekų tinklą.

2.9. Atgavus Vilnių ir Vilniaus kraštą

1939 m. spalio mėn. prijungto Vilniaus ir Vilniaus krašto bibliotekos perėjo Lietuvos administracijos žinion. Todėl tikslinga apžvelgti publikacijas apie Vilniaus ir Vilniaus krašto bibliotekas. Jas tyrinėjo L. Vladimirovas, K. Sinkevičius, Henryka Ilgiewicz. Apie Stepono Batoro universiteto (SBU) biblioteką straipsnį paskelbė L. Vladimirovas jubiliejiniame leidinyje *Vilniaus universiteto istorija, 1803–1940* [102]. Autorius pažymi, kad SBU biblioteka paliko vertingą kultūrinį palikimą. Išskirtinas jos darbas atrinkti iš savo fondų ir papildant iš kitų šaltinių sukaupti rankraščius apie krašto ir universiteto istoriją, sudaryti ir sutvarkyti kartografijos rinkinį. L. Vladimirovas apibūdina fondų komplektavimo šaltinius. Iš vertingų bibliotekos fondų papildymų minima buvusio universiteto profesoriaus

Joachimo Lelewelio kolekcija. Atkreipiamas dėmesys, kad biblioteka nekomplektavo lietuviškų knygų, o atsitiktinai gautų – nekatalogavo.

Gana informatyvūs yra du K. Sinkevičiaus straipsniai, 1980 m. paskelbti žurnale *Bibliotekų darbas* [90; 91]. Autorius pateikia reikšmingus duomenis. SBU bibliotekos fondas per tarpukarį išaugo iki 657 000 tomų. Universiteto bibliotekos depozite nuo 1935 m. buvo Vilniaus medicinos draugijos biblioteka, organizuota pirmajame XIX a. dešimtmetyje ir sukau-pusi vertingą medicininės literatūros fondą – apie 20 000 tomų. Turtingi fondai buvo ir Vrublevskių bibliotekoje (1939 m. bibliotekoje buvo 156 732 tomai sukatalaguotų knygų ir periodinių leidinių, apie 25 000 tomų perio-dinių leidinių, 40 000 albumų, graviūrų, žemėlapių, rankraščių, perga-mentų, natų ir kt.). Autorius pažymi, kad ji pirmiausia sulaukė Lietuvos administracijos globos: 1939 m. spalio 28 d. perėjo Švietimo ministerijos žinion. K. Sinkevičius teigia, kad siūlyta biblioteką paversti Lietuvos nacio-naline biblioteka. Neoficialiai pagal statusą ji ir buvo prilyginama Vals-tybės centralinei bibliotekai. Savo bibliotekas turėjo nacionaliniu principu organizuotos mokslinės draugijos. Turtingiausia buvo Vilniaus mokslo bičiulių draugijos biblioteka (1937 m. joje buvo 76 780 tomų). Lietuvių mokslo draugijos biblioteka 1939 m. turėjo apie 40 000 tomų. K. Sinke-vičius apžvelgia Baltarusių mokslo draugijos biblioteką, religinių organiza-cijų bibliotekas, Centrinę pedagoginę biblioteką, savivaldybių viešąsias ir kitas bibliotekas. Iš viešųjų bibliotekų bene autoritetingiausia buvo Tomo Zano biblioteka (daugiau kaip 30 000 knygų). Autorius pastebi, kad peri-mant Tomo Zano biblioteką 1940 m. pavasarį jos fonde rasta tik viena lietuviška knyga. Apibūdinamos žydų Strašuno, *Mefce Haskala* draugijos bibliotekos. K. Sinkevičius atkreipia dėmesį, kad bibliotekų būta ir mažes-niuose Vilniaus krašto miestuose, valsčių centruose, dvaruose. Vertingą 1200 knygų biblioteką turėjo Trakų karaimų muziejus. Konstatuojama, kad lietuviškų bibliotekų būklė Vilniaus krašte buvo sunki.

Turiningą straipsnį apie Vilniaus mokslo bičiulių draugijos (1907–1939) biblioteką paskelbė H. Ilgiewicz [15]. Autorė atskleidžia, kad

bibliotekos fondai sparčiai augo ir prieš Pirmąjį pasaulinį karą juose buvo daugiau negu 45 tūkst. knygų. Vilniaus mokslo bičiulių draugijos bibliotekos fondai palyginti nedaug nukentėjo Pirmojo pasaulinio karo metais ir smarkiai išaugo tarpukariu. Knygos, periodiniai leidiniai ir rankraščiai buvo perkami, mainomi į draugijos leidinius, gaunami iš privačių asmenų ir įvairių organizacijų. Dažnai draugijos bibliotekai atitekdavo mirusių draugijos narių ir jos rėmėjų knygų rinkiniai. Konstatuojama, kad Antrojo pasaulinio karo išvakarėse bibliotekoje buvo apie 120 tūkstančių knygų, 1033 bylos su rankraštine medžiaga ir 2405 pavieniai rankraščiai. Skaičiai iš tiesų įspūdingi. Autorė teigia, kad dalis jos sukauptų fondų buvo išgrobsyta ir sunaikinta Antrojo pasaulinio karo metais, bet išlikusios knygos saugomos Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje, o archyviniai dokumentai – daugiausia Lietuvos valstybės istorijos archyve.

2.10. IŠVADOS

Lietuvos suvereniteto atkūrimo laikotarpiu susidarė sąlygos objektyviai tirti tarpukario bibliotekininkystę. Bibliotekininkystės raidos problemas tyrinėjo gana daug mokslininkų, kitų tyrėjų: K. Sinkevičius, G. Raguotienė, V. Žukas, N. Lietuvninkaitė, L. Vladimirovas, I. Sibirian ir kiti. Atsižvelgdami į mokslininkų (K. Sinkevičiaus, G. Raguotienės, D. Kauno ir kitų) įdirbį iki 1990 m., galime pagrįstai konstatuoti, kad atskleistos pagrindinės bibliotekininkystės raidos kryptys. Gana nuodugnai išnagrinėti bibliotekų tinklo formavimasis ir raida, bibliotekų veiklos teisinis reguliavimas. Padaryta išvada, kad teisės aktai neišsprendė visų bibliotekų organizacijos klausimų. Mokslininkai apibendrina pagrindines bibliotekinės minties raidos kryptis, apibūdina metodologinius, teorinius ir metodinius skaitymo kultūros aspektus. Parodytas V. Biržiškos indėlis į bibliotekininkystės teoriją, konstatuota, kad jis yra lietuvių bibliotekininkystės pradininkas. Išsamiai ištirtos mokyklų bibliotekos ir vaikų skaitymas. Išnagrinėtas pradžios mokyklų bibliotekų tinklas,

bibliotekų komplektavimas, fondai; apibūdintos vaikų skaitymo tendencijos, atskleistos mokyklos bibliotekos, mokytojo vaidmuo šalies kultūriname gyvenime. Nuosekliai tyrinėta VDU biblioteka. Konstatuota, kad ji vykdė nacionalinės bibliotekos funkcijas. Tyrėjai pateikė Valstybės centralinės bibliotekos, valstybinių viešųjų ir visuomeninių bibliotekų veiklos analizę. Jie atskleidė, kad visuomeninių organizacijų bibliotekos užpildė valstybinių bibliotekų nišą (tai ypač buvo aktualu iki 1937 m.). Viešųjų bibliotekų tyrimų stoka iš dalies kompensavo darbai, skirti atskirų viešųjų bibliotekų istorijai. Gana intensyviai tyrinėtos asmeninės bibliotekos. Paskelbta serija publikacijų apie mažiau žinomų bibliotekininkų veiklą. Tyrinėta Lietuvos bibliotekininkų draugijos veikla, cenzūra, bibliotekų statistika, Lietuvos ir Latvijos bibliotekininkų ryšiai, žydų bibliotekų istorija. Fragmentiškai (dėl šaltinių stokos) apžvelgtas įvairių socialinių sluoksnių skaitymas. Atsižvelgdami į atliktus tyrimus iki 1990 m. konstatuojame, kad nuodugnai iširtos Klaipėdos krašto bibliotekos, apžvelgta bibliotekų padėtis Vilniuje ir Vilniaus krašte.

Mūsų supratimu, dar nesulaukė reikiamo dėmesio Lietuvių mokslo draugijos bibliotekos istorija. Nepakankamai tyrinėtos tautinių bendrijų bibliotekos (tyrinėtos žydų bibliotekos, tačiau neturime lenkų, rusų, totorių, kitų tautinių bendrijų bibliotekų istorijos tyrimų). Nesulaukė dėmesio religinių organizacijų bibliotekų tyrimai (dideles bibliotekas turėjo Kretingos bernardinų, Marijampolės marijonų vienuolynai ir kt.). Praverstų aukštųjų mokyklų (Dotnuvos žemės ūkio akademijos ir kt.), kariuomenės ir kitų institucijų bibliotekų tyrimai. Rekomenduotina tęsti įvairių visuomenės sluoksnių skaitymo šaltinių paiešką ir atsakyti į klausimą, kiek skaitanti buvo Lietuvos visuomenė. Praverstų ir tolesni asmeninių bibliotekų tyrimai (pavyzdžiui, neturime tyrimų apie prezidentų A. Stulginskio, K. Griniaus asmenines bibliotekas). Susiklostė situacija, kai asmeninės bibliotekos tyrinėjamos vien knygotyrininkų pastangomis. Laukiame daugiau įsitraukiant bibliotekininkų, edukologų, kitų mokslų atstovų.

Literatūra

1. ATAMUKAS, Solomonas. *Lietuvos žydų kelias: nuo XIV a. iki XXI a. pradžios*. – 3-iasis patais. ir papild. leid. Vilnius: Alma littera, 2007. 536 p. ISBN 9986-02-5887-5.
2. BALTRONAITĖ, Jurgita. Bibliofilo Petro Jakšto biblioteka ir jos likimas. In: *Asmeninė biblioteka – tautos istorijos dalis: konferencija '98*. Panevėžys: [Panevėžio apskr. Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka], 1998, p. 25–30. ISBN 9986-9293-1-8.
3. BALTRONAITĖ, Jurgita. XX amžiaus Lietuvos bibliofilai: J. Kirlys, V. Burkevičius, P. Jakštas. *Knygotyra*. 1998, t. 34, p. 74–123. ISSN 0204-2061.
4. BARTAŠIENĖ Irena. Tarybinė knyga asmeninėse bibliotekose ir rinkiniuose Lietuvoje 1919–1940 metais. *Knygotyra*. 1990, [t.] 16, sąs. 1, p. 38–48. ISSN 0204-2061.
5. *Bibliotekininkystės ir informacijos studijų vadovas*. Vilnius: VU leidykla, 2009. 698, [1] p. ISBN 978-9955-33-496-5.
6. BLIŪDŽIUVIENĖ, Nijolė. Bibliotekininkystės sąvokos kai kuriuose Vaclovo Biržiškos darbuose. *Tarp knygų*. 1996, Nr. 11, p. 14–15. ISSN 0868-8826.
7. BORUTAITĖ-MAKARIŪNIENĖ, Eglė. Kazio Borutos biblioteka. In: *XXVII knygos mėgėjų metraštis*. Kaunas, 2010, t. 4, p. 197–208. ISBN 978-9955-03-605-0. ISBN 978-9955-03-607-4.
8. BRAZIŪNIENĖ, Alma. Kai kurie probleminiai asmeninių bibliotekų teorijos klausimai. *Knygotyra*. 2015, t. 65, p. 7–24. ISSN 0204-2061.
9. BRAZIŪNIENĖ, Alma. Kūrybinė bibliofilijos erdvė Lietuvos Respublikoje (1930–1940). *Knygotyra*. 2007, t. 48, p. 149–171. ISSN 0204-2061.
10. BRIGYS, Jonas. *Raseinių rajono savivaldybės viešosios bibliotekos istorija*. Vilnius: Lietuvos nac. M. Mažvydo b-ka, 2009. 292 p. ISBN 978-609-405-008-4.
11. DUBAUSKAS, Stanislovas. Vaclovas Biržiška – lietuvių bibliotekininkystės terminijos pradininkas. *Knygotyra*. 1997, t. 33, p. 173–177. ISSN 0204-2061.
12. GLOSIENĖ, Audronė. *Knygų leidyba ir platinimas Nepriklausomoje Lietuvoje 1918–1940 metais*. Disertacija socialinių mokslų daktaro laipsniui įgyti. Vilnius, 1992. 302 p. – VU bibliotekos Rankraščių skyrius, f. 76-3360.
13. GLOSIENĖ, Audronė; PETUCHOVAITĖ, Ramunė; RACEVIČIŪTĖ, Rasa. *Viešoji biblioteka: tradicija ir modernumas: mokomoji knyga*. Vilnius: Žara, 1998. 140 p. ISBN 9986-34-018-7.
14. GLOSIENĖ, Audronė. Skaitytojo samprata ikitarybiniuose bibliotekininkystės vadovėliuose. *Bibliotekų darbas*. 1987, Nr. 6, p. 30–33. ISSN 0135-6143.
15. ILGIEWICZ, Henryka. Vilniaus mokslo bičiulių draugijos (1907–1939) biblioteka: komplektavimas ir fondų raida. *Knygotyra*. 2011, t. 56, p. 217–234. ISSN 0204-2061.
16. JAKŠTAS, Petras. *Knygos / parengė, įv. str. ir paaišk. parašė D. Kaunas*. Vilnius: Petro ofsetas, 2003. 169, [1] p. ISBN 9955-534-31-1.
17. KAUNAS, Domas. Asmeninės bibliotekos ir jų tyrimo problemos. In: *Lietuvos bibliotekų fondų istorija XX amžiuje: teminis mokslo darbų rinkinys*. Vilnius: LNB, 1994, p. 20–25. ISBN 9986-530-07-5.

18. KAUNAS, Domas. Asmeninė biblioteka mokslo ir kultūros akirtyje. In: *Asmeninė biblioteka – tautos istorijos dalis: konferencija'98*. Panevėžys: Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka, 1988, p. 12–16. ISBN 9986-9293-1-8.
19. KAUNAS, Domas. „Knygos“ ir jų autorius. In: JAKŠTAS, Petras. *Knygos*. Sudaryt. D. Kaunas. Vilnius: Petro ofsetas, 2003, p. 7–17. ISBN 9955-534-31-1.
20. KAUNAS, Domas. *Knygos kultūros karininkas*. Vilnius: Valstybės žinios, 2004. 203, [1] p. ISBN 9986-18-128-3.
21. KAUNAS, Domas. *Mažosios Lietuvos bibliotekos: (iki 1940 metų)*. Vilnius: LTSR valstybinė respublikinė biblioteka, 1987, p. 131–199.
22. KAUNAS, Domas. Viliaus Gaigalaičio knygotyrinės nuostatos ir veikla. In: Kaunas, D. *Knygos kultūra ir kūrėjas: istoriografiniai tyrimai ir vertinimai*. Vilnius: VU leidykla, 2009, p. 243–306. ISBN 978-9955-33-364-7.
23. *Knygnešio žemės biblioteka: Biržų rajono savivaldybės Jurgio Btelinio viešosios bibliotekos istorija, 1930–2010* / [sudaryt. D. Burbulienė, V. Muralis]. Biržai [i. e. Vilnius]: Jusida, 2012. 352 p. ISBN 978-9955-690-35-1.
24. LABANAUSKAITĖ, Danutė. Profesorius Igno Jonyno vaidmuo komplektuojant ir superkant istorinę literatūrą Lietuvos (vėliau Vytauto Didžiojo) universiteto bibliotekai, 1926–1933 m. *Knygotyra*. 1995, t. 21 (28), p. 113–120. ISSN 0204-2061.
25. LIEPAITĖ, Inga. Lietuvos rašytojų asmeninių bibliotekų istoriografija. *Knygotyra*. 2015, t. 65, p. 25–47. ISSN 0204-2061.
26. LIEPAITĖ, Inga. Zigmas Toliušis apie kolekcionavimą, bibliofilus ir kolekcininkus. *Knygotyra*. 2011, t. 57, p. 253–282. ISSN 0204-2061.
27. LIETUVNINKAITĖ, Nijolė. Asmeninė biblioteka istorijos kryžkelėje: Juozo Tumo-Vaižganto ir Stanislovo Didžiulio knygų likimai. In: *Asmeninė biblioteka – tautos istorijos dalis: konferencija'98*. Panevėžys: [Panevėžio apskr. Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka], 1998, p. 17–23. ISBN 9986-9293-1-8.
28. LIETUVNINKAITĖ, Nijolė. Asmeniniai knygų rinkiniai Kauno universiteto bibliotekoje 1923–1950 metais. *Knygotyra*. 1992, t. 18 (25), p. 57–64. ISSN 0204-2061.
29. LIETUVNINKAITĖ, Nijolė. Juozo Tumo Vaižganto biblioteka. *Knygotyra*. 1990, t. 16, sąs. 1, p. 49–57. ISSN 0204-2061.
30. LIETUVNINKAITĖ, Nijolė. Kauno universiteto bibliotekos fondo formavimosi broožai (1923–1950). *Knygotyra*. 1993, t. 19 (26), p. 58–73. ISSN 0204-2061.
31. LIETUVNINKAITĖ, Nijolė. Kauno universiteto fakultetų ir jų padalinių bibliotekos. *Knygotyra*. 1994, t. 20 (27), p. 72–82. ISSN 0204-2061.
32. LIETUVNINKAITĖ, Nijolė. Knygotyros spaudiniai Vaclovo Biržiškos asmeninėje bibliotekoje. *Knygotyra*. 1996, t. 23 (30), p. 53–62. ISSN 0204-2061.
33. LIETUVNINKAITĖ, Nijolė. Lietuvos bibliotekininkų draugijos archyvas (1931–1941). *Bibliografija'95*. 1997, p. 64–66. ISSN 1392-1991. ISBN 9986-415-27-6.
34. LIETUVNINKAITĖ, Nijolė. Nežinomi Vlodo Daumanto asmeninės bibliotekos likimo dokumentai. *Knygotyra*. 2005, t. 45, p. 230–239. ISSN 0204-2061.
35. LIETUVNINKAITĖ, Nijolė. Prezidento Antano Smetonos asmeninė biblioteka: paveldas ir tyrimai. *Knygotyra*. 2011, t. 56, p. 274–286. ISSN 0204-2061.

36. LIETUVNINKAITĖ, Nijolė. Vaclovo Biržiškos asmeninės bibliotekos knygos Kauno A. Sniečkaus politechnikos instituto bibliotekoje. *Knygotyra*. 1988, t. 14 (21), p. 69–75. ISSN 0204-2061.
37. LIETUVNINKAITĖ, Nijolė. Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekos istorijos bruožai (1923–1950). In: *Vytauto Didžiojo universiteto ir Lietuvių katalikų mokslo akademijos 70-metis*. Kaunas: Litera Univ. Vytauti Magni, 1993, p. 115–126.
38. MAČIULIS, Dangiras. *Valstybės kultūros politika Lietuvoje 1927–1940 metais*. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2005, p. 82–83. ISBN 9986-780-71-3.
39. MARTINAITIS, Marcelijus. *Mes gyvenome: biografiniai užrašai*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2010. 224 p. ISBN 978-9986-39-621-5.
40. *M. Strašūno biblioteka Vilniuje* [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 8 d.]. Interneto prieiga: <http://www.gidas.mb.vu.lt/2011/04/18/m-strasuno-biblioteka-vilniuje>
41. NARBUTIENĖ, Gražina. Poeto Jovaro asmeninė biblioteka. *Knygotyra*. 1997, t. 33, p. 154–166. ISSN 0204-2061.
42. PACEVIČIUS, Arvydas. Monografija apie Petrą Jakštą. *Knygotyra*. 2004, t. 43, p. 219–223. ISSN 0204-2061.
43. *Palangos viešoji biblioteka laiko tėkmėje* / [sudaryt. B. Spevakovienė]. Palanga: Palangos miesto savivaldybės viešoji biblioteka, 2012. 155, [17] p. ISBN 978-609-95-328-1-3.
44. PAPAURĖLYTĖ, Arida. Cenzūros draudžiamų platinti knygų sąrašai tarpukario Lietuvoje. *Knygotyra*. 2003, t. 40, p. 337–358. ISSN 0204-2061.
45. PAPAURĖLYTĖ, Arida. Spaudos laisvė ir cenzūra Nepriklausomoje Lietuvoje 1918–1940 m. *Informacijos mokslai*. T. 15 (2000), p. 44–69. ISSN 1392-0561.
46. PETRAITYTĖ, Nijolė. Šiaulių viešoji biblioteka: istorinės atodairos 1920–1950 m. Šiauliai: Šiaulių „Aušros“ muziejaus leidykla, 2004. 156 p. ISBN 9986-766-40-0.
47. PETREIKIS, Tomas. Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekos direktoriaus Vaclovo Biržiškos senųjų spaudinių paieškos Žemaitijoje. *Knygotyra*. 2012, t. 58, p. 61–79. ISSN 0204-2061.
48. *Po knygos ženklų: Pasvalio Mariaus Katiliškio viešosios bibliotekos septynių dešimtmečių kelias, 1937–2007* / [sudaryt. D. Abazoriuvienė, Z. Baltrušičienė]. [Pasvalys]: Pasvalio Mariaus Katiliškio viešoji biblioteka, 2007. 209 p. ISBN 978-9986-9350-4-9.
49. *Radviliškio bibliotekos kelias, 1937–2011* / [sudaryt. D. Paulauskienė]. Radviliškis: Radviliškio rajono savivaldybės viešoji biblioteka, 2011. 224 p. ISBN 978-609-8034-10-3.
50. RAGUOTIENĖ, Genovaitė. Antanina ir Felicija Šalkauskaitės. *Tarp knygų*. 1999, Nr. 10, p. 28–31. ISSN 0868-8826.
51. RAGUOTIENĖ, Genovaitė. Bibliotekininkas ir mokslininkas Kazys Sendzikas. *Knygotyra*. 1996, t. 23 (30), p. 63–70. ISSN 0204-2061.
52. RAGUOTIENĖ, Genovaitė. Bibliotekininkė Elena Eimaitytė-Kačinskienė. *Tarp knygų*. 1999, Nr. 2, p. 24–26. ISSN 0868-8826.
53. RAGUOTIENĖ, Genovaitė. „Bibliotekos darbas yra mano gyvenimo tikslas ir esmė“: Marijos Čilvinaitės 100-osioms gimimo metinėms. *Tarp knygų*. 2000, Nr. 8–9, p. 20–26. ISSN 0868-8826.

54. RAGUOTIENĖ, Genovaitė. Birutė Vileišytė-Tursienė: gimimo 95-osioms metinėms. *Tarp knygy.* 1998, Nr. 8, p. 26–31. ISSN 0868-8826.
55. RAGUOTIENĖ, Genovaitė. Elžbieta Jodinskaitė: knygos ir labdaros žmogus. *Tarp knygy.* 2000, Nr. 8, p. 24–29. ISSN 0868-8826.
56. RAGUOTIENĖ, Genovaitė. *Greta įžymiojo Vaclovo Biržiškos.* Vilnius: VU leidykla, 2000. 156 p. ISBN 9986-19-373-7.
57. RAGUOTIENĖ, Genovaitė. Iš vaikų bibliotekų istorijos Lietuvoje (1918–1940). *Tarp knygy.* 2001, Nr. 1, p. 6–9. ISSN 0868-8826.
58. RAGUOTIENĖ, Genovaitė. Lietuvių bibliotekinės minties istorijos bruožai. In: *Teoriniai bibliotekininkystės pagrindai. – 2-asis patais. ir papild. leid.* Vilnius: Stepono leidykla, 1995, p. 4–27. ISBN 998-500-07-9.
59. RAGUOTIENĖ, Genovaitė. *Lietuvių vaikų lektūra, 1918–1940.* Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2001. 196 p. ISBN 9986-19-401-6.
60. RAGUOTIENĖ, Genovaitė. Lietuvių vaikų skaitymo praktikos tendencijos (1918–1940). *Tarp knygy.* 1994, Nr. 8, p. 16–21. ISSN 0868-8826.
61. RAGUOTIENĖ, Genovaitė. „... Mesiu dar keletą minčių į vaikų literatūros klausimą“: Pranas Mašiotas apie vaikų literatūrą ir skaitymą. *Tarp knygy.* 1996, Nr. 2, p. 16–20. ISSN 0868-8826.
62. RAGUOTIENĖ, Genovaitė. Mokyklų bibliotekų komplektavimo klausimai buržuazijos valdymo laikotarpiu Lietuvoje. In: *Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai.* Vilnius, 1966, t. 5, p. 81–91.
63. RAGUOTIENĖ, Genovaitė. Nuo plūgo ligi plunksnos. *Tarp knygy.* 2005, Nr. 2, p. 24–27. ISSN 0868-8826.
64. RAGUOTIENĖ, Genovaitė. Pradžios žodis apie Kazį Sendziką. *Tarp knygy.* 1995, Nr. 2, p. 30–33. ISSN 0868-8826.
65. RAGUOTIENĖ, Genovaitė; RAGUOTIS, Bronius. Vaclovo Biržiškos gyvenimo ir veiklos bruožai. In: BIRŽIŠKA, Vaclovas. *Knygotyros darbai.* Vilnius: Pradai, 1998, p. 7–27. ISBN 9986-776-41-4.
66. RAGUOTIENĖ, Genovaitė. *Spaudą atgavus. Knyga ir skaitytojas 1904–1918 Lietuvoje.* Vilnius: Stepono leidykla, 1996. 352 p. ISBN 9986-690-01-3.
67. RAGUOTIENĖ, Genovaitė. Trys darbai apie skaitybą: iš lietuvių lektologijos istorijos. *Tarp knygy.* 2006, Nr. 1, p. 16–18. ISSN 0868-8826.
68. RAGUOTIENĖ, Genovaitė. Vaclovas Biržiška apie vaikų literatūrą ir skaitymą. *Tarp knygy.* 1996, Nr. 3, p. 17–20. ISSN 0868-8826.
69. RAGUOTIENĖ, Genovaitė. Vaiko asmeninė biblioteka ir jos reikšmė šeimos gyvenime. In: *Asmeninė biblioteka – tautos istorijos dalis: konferencija'98.* Panevėžys: [Panevėžio apskr. Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka], 1998, p. 51–55. ISBN 9986-9293-1-8.
70. RAGUOTIENĖ, Genovaitė. Vaikų bibliotekos Lietuvoje (iki 1940 m.). *Tarp knygy.* 1995, Nr. 9, p. 15–18. ISSN 0868-8826.
71. RIAUBIENĖ, Arida. *Knygos laisvė ir kontrolė Lietuvoje 1918–1940 m.:* daktaro disertacijos santrauka. Vilnius: VU, 2003, 32 p.

72. RIMŠA, Vytautas. Lietuvos ir Latvijos bibliotekininkų ryšiai iki 1940 m. *Tarp knygu*. 2006, Nr. 10, p. 10–19; Nr. 12, p. 7–14. ISSN 0868-8826.
73. RIMŠA, Vytautas. Lietuvos ir Latvijos bibliotekininkų ryšiai pirmojoje XX amžiaus pusėje. In: *Bibliotekininkystė 2001, Bibliotekos: fondai, skaitymas, sąveika*. Vilnius: Lietuvos nac. M. Mažvydo b-ka, 2002, p. 37–52. ISBN 9955-541-11-3.
74. RUDŽIONIENĖ, Jurgita. Bibliotekų darbo statistika tarpukario Lietuvoje. *Tarp knygu*. 1995, Nr. 4, p. 11–14. ISSN 0868-8826.
75. SIBRIAN, Ineta. Culture of reading formation in Lithuanian Public Libraries, 1918–1990. In: *Library spirit in the Nordic and Baltic countries: historical perspectives*. Tampere: Hibolire, 2009, p. 169–182. ISBN 978-952-92-5875-8.
76. SIBRIAN, Ineta. *Metodologiniai skaitymo kultūros tyrimų aspektai: pedagoginė paradigma Lietuvos bibliotekininkystėje po 1918 m.*: daktaro disertacijos santrauka. Vilnius: VU, 2009, 200 p. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 8 d.]. Interneto prieiga: <http://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:1939347/datastreams/MAIN/content>.
77. SIBRIAN, Ineta. Pedagoginės kategorijos bibliotekininkystėje. *Tiltai*. 2009, Nr. 2, p. 157–172. ISSN 1392-3137.
78. SIBRIAN, Ineta. Skaitymo kultūros formavimo klausimai Lietuvos bibliotekininkystėje (1918–1990). In: *XX nacionalinė konferencija „Vaclovo Biržiškos skaitymai“*: bibliotekininkystė ir informacijos mokslai. Vilnius: VU leidykla, 2009, p. 40–43. ISBN 978-9955-33-505-4.
79. SIBRIAN, Ineta. Skaitymo kultūros klausimai Lietuvos bibliotekininkystėje 1918–1940 metais. *Knygotyra*. 2009, t. 53, p. 57–70. ISSN 0204-2061.
80. SINKEVIČIUS, Klemensas. Iš Lietuvos žydų bibliotekų istorijos. *Tarp knygu*. 1991, Nr. 12, p. 6–9. ISSN 0868-8826.
81. SINKEVIČIUS, Klemensas. Jaunųjų ūkininkų ratelių knygynėliai (1930–1944). *Tarp knygu*. 2002, Nr. 2, p. 19–25. ISSN 0868-8826.
82. SINKEVIČIUS, Klemensas. *Jaunųjų ūkininkų ratelių (JŪR) knygynėliai ir seklyčios (1930–1940; 1941–1944)*. Vilnius: Lietuvos nac. M. Mažvydo b-ka, 2008. 428 p. ISBN 978-9955-541-98-1.
83. SINKEVIČIUS, Klemensas. *Lietuvių tautinės jaunuomenės „Jaunosios Lietuvos“ sąjungos knygynai ir skaityklos, 1927–1940*. Vilnius: Lietuvos nac. M. Mažvydo b-ka, 1996. 290 p. ISBN 9986-530-25-3.
84. SINKEVIČIUS, Klemensas. Lietuvos bibliotekininkų draugija. *Bibliotekų darbas*. 1989, Nr. 9, p. 19–22. ISSN 0135-6143.
85. SINKEVIČIUS, Klemensas. Lietuvos savivaldybių bibliotekos. *Tarp knygu*. 1998, Nr. 8, p. 3–7. ISSN 0868-8826.
86. SINKEVIČIUS, Klemensas. *Lietuvos šaulių sąjungos bibliotekos (1920–1940)*. Vilnius: Lietuvos nac. M. Mažvydo b-ka, 2007. 355 p. ISBN 978-9955-541-71-4.
87. SINKEVIČIUS, Klemensas. *Lietuvos TSR bibliotekų istorija, 1940–1980*. Vilnius: Mokslas, 1983. 256 [2] p.
88. SINKEVIČIUS, Klemensas. Pirmasis Lietuvos Respublikos bibliotekų įstatymas. *Tarp knygu*. 1996, Nr. 6, p. 20–22. ISSN 0868-8826.

89. SINKEVIČIUS, Klemensas. Tautos atmintis: Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos 80-mečiui. *Tarp knygų*. 1998, Nr. 9, p. 1–5; Nr. 10, p. 7–10. ISSN 0868-8826.
90. SINKEVIČIUS, Klemensas. Vilniaus krašto bibliotekos. *Bibliotekų darbas*. 1980, Nr. 4, p. 35–38. ISSN 0135-6143.
91. SINKEVIČIUS, Klemensas. Vilniaus krašto bibliotekų reformavimas buržuazinės Lietuvos valdymo laikotarpiu. *Bibliotekų darbas*. 1980, Nr. 5, p. 29–31. ISSN 0135-6143.
92. SLAPŠINKAS, Juozas. *Viešųjų bibliotekų organizacija*. Kaunas: Socialinių ir politinių mokslų instituto leidinys, 1937. 46 p.
93. STRAKŠIENĖ, Renata. Pavasarininkų bibliotekos. *Tarp knygų*. 1997, Nr. 2, p. 12–15. ISSN 0868-8826.
94. SURBLYS, Alvydas. Augustinas Janulaitis – knygų kolekcionierius: leidinių įsigijimo keliai ir būdai. In: *Kauno istorijos metraštis*. 2002, [t.] 3, p. 217–230. ISSN 1822-2617.
95. ŠUBAS, Mejeris. Vilniaus žydų kultūra tarp dviejų pasaulinių karų. In: *Vilniaus kultūrinis gyvenimas, 1900–1940*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998, p. 137–140. ISBN 9986-513-44-8.3-44-8.
96. *Trumpa Tauragės rajono savivaldybės viešosios bibliotekos istorija, 1931–2011* / [sudaryt. D. Tauginaitė]. Klaipėda: Eglės leidykla, 2011. 160 p. ISBN 978-609-432-024-8.
97. UŽKURAITĖ, Stefanija. Kauno politechnikos instituto bibliotekos veikla 1923–1965 metais. In: *Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai*. 1966, t. 5, p. 61–80.
98. VILČIAUSKIENĖ, Violeta. *Joniškio Jono Avyžiaus viešoji biblioteka: 70 veiklos metų, 1937–2007*. Šiauliai: Lucilijus, 2007. 139 p. ISBN 978-9955-32-008-1.
99. VILNONYTĖ, Valerija. *Lietuvos TSR valstybinė respublikinė biblioteka*. Vilnius: LTSR valstyb. resp. biblioteka, 1984. 168 p.
100. VLADIMIROVAS, Levas. Biblioteka. In: *Vilniaus universiteto istorija, 1803–1940*. Vilnius: Mokslas, 1977, p. 309–315.
101. VLADIMIROVAS, Levas. Vaclovas Biržiška – Vytauto Didžiojo universiteto direktorius. *Tarp knygų*. 1993, Nr. 3, p. 32–36. ISSN 0868-8826.
102. VLADIMIROVAS, Levas. Viešoji biblioteka. In: *Vilniaus universiteto istorija, 1803–1940*. Vilnius: Mokslas, 1977, p. 218–222.
103. ŽUKAS, Vladas. Antano Vienuolio biblioteka. *Bibliotekų darbas*. 1977, Nr. 10, p. 31–35. ISSN 0135-6143.
104. ŽUKAS, Vladas. *Gyvenimas knygai: Vaclovas Biržiška*. Vilnius: VU leidykla, 2012, 582 p. ISBN 978-609-459-101-3.
105. ŽUKAS, Vladas. Lietuvos bibliotekininkų draugija. In: Žukas, V. *Lietuvių knygotyros broūžai*. Vilnius: Mokslas, 1989, p. 152–177. ISBN 5-420-00094-6.
106. ŽUKAS, Vladas. Maironio biblioteka. *Bibliotekų darbas*. 1987, Nr. 10, p. 28–31. ISSN 0135-6143.
107. ŽUKAS, Vladas. Petro Cvirkos biblioteka. *Bibliotekų darbas*. 1978, Nr. 1, p. 31–35. ISSN 0135-6143.
108. ŽUKAS, Vladas. Sofijos Čiurlionienės knygų pasaulis. *Bibliotekų darbas*. 1983, Nr. 10, p. 31–34. ISSN 0135-6143.

LIBRARIANSHIP IN LITHUANIA IN 1918–1940

Petras Biveinis

SUMMARY

The history of the librarianship research in the interwar Lithuania has been little investigated. A survey of historiographic works shows that such research involves analysis of the development of the theory of Lithuanian libraries, the notion of the reader, the culture of reading and personal libraries of writers. The article has the purpose to find out key tendencies in the librarianship research and its subject matter and problematics as well as describe its achievements and unresolved issues. The focus is on works published after 1990. The circumstances during the period of restoring the state sovereignty of Lithuania permitted to objectively investigate Lithuanian librarianship as there was no longer any obligation to declare the “class approach” and “party affiliation”. In order to sustain continuity, major works published before 1990 are also taken into consideration. The author applies the principle of problematic and historical presentation in describing the researchers’ contribution to the issues under study (development of the library network and legal regulation of library performance, evolution of ideas regarding libraries, development of school libraries, state public libraries, the Library of the Vytautas Magnus University, personal libraries, etc.) The article states that much has been done in finding out the main trends in library theory and library activities. It also addresses issues that have been insufficiently studied.

Bi-63 **Bibliotekų** tyrimai Lietuvoje : mokslinių straipsnių rinkinys / Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka ; [mokslinė redaktorė dr. Jurgita Rudžionienė]. – Vilnius : Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 2015– .

T. 3. – 2017. – 176 p. : iliustr., diagr. – Santr. angl. – Bibliogr. str. gale ir išnašose. – ISBN 978-609-405-156-2

BIBLIOTEKŲ TYRIMAI LIETUVOJE
MOKSLINIŲ STRAIPSNIŲ RINKINYS
T. 3

Kalbos redaktorė Daina Dailidonienė
Maketuotojas Tomas Rastenis
Viršelio dizaineris Kostas Stankevičius

2017-08-24. 11,6 leidyb. apsk. l. Tiražas 90 egz. Užsakymo Nr. 12775.
Išleido Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, Gedimino pr. 51, LT-01504 Vilnius.
Spausdino UAB „Petro ofsetas“, Naujoji Riovonių g. 25C, LT-03153 Vilnius